TECHE UDINE

MANOSCRITTI

FONDO JOPPI

Manoscritto n. J_MSS_0014

I manoscritti che compongono compongono il fondo, assieme alle migliaia di testi a stampa - compresi rari incunaboli e cinquecentine - il Fondo Joppi, sono quasi esclusivamente di interesse friulano. La raccolta si è formata nell'arco di una sessantina di anni grazie alle ricerche di Vincenzo ed Antonio Joppi.

Collocazione:

Biblioteca Civica "Vincenzo Joppi", Udine - Inventario dei manoscritti del Fondo Joppi
https://www.techeudine.it/fondo-joppi
https://www.sbhu.it/

N° 14

1550 | De Antiquit Lavree Fab. Qin. Hermacon

Ex libris Vin.° Joppi

14. - Ermacora [*Fab. Quintil. Hermacorae*]. Notaio. — De antiquitatibus Carnae: Libri quatuor — Opera edita da G. B. Lupieri tradotta in italiano (Udine 1863) con biografia dell'A. e note illustrative di V. Joppi.

Da Tolmezzo
n. 1540 m.....
Ex libris
Pasini D. Antonio

Un volume in-4.° rilegato in cartone: conserv. ottima. Scrittura di mano ignota del sec. XIX principio. L'antiporta reca lo Stemma della Carnia acquarellato in mezzatinta su disegno grossolano.

Anna Maria
Bosso Pizzidaro

BIBLIOTECA
CIVICA
UDINE

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Hermacore

Fabii Quintiliani De Antiquitatibus Carneę

Liber Primus

Vniversam Regionem illam, quę intra Liquentiam Flumen Per visinum Agrum terminans, et Adrialicum sinum, Istriam, Iapidiam, Alpesque superiores Italiam à Germania dividentes, continetur; Carnorum Provinciam antiqui nominavere, eiusque incolę Carni Populi dicebantur, cuius Metropolis fuit Aquileia Civitas Nobilissima Romanorum Colonia, circa quam Caius Iulius Cęsar, dum Proconsul in Gallia Bellum gerebat, tres legiones in hijbernis collocare consueverat. Omnis ea Provincię pars, quę a Flumine Tella, quod propè Ventionum oppidum in Tiliaventum labitur usque ad mare protenditur, mutato priore nomine, Forumiulij dici cepta est, illiusque Populi Foroiulienses appellati, ad eorum opinior differentiam, qui Foroiulienses Transpadani, Plinio teste, dicti sunt. Reliqui vero Populi, qui a Flumine Tella supra Alpis incolunt, quibus tamquam se invicem jungentibus recludunlur et antiqũm nomen

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

retinuere, et hodierno quoque die Carni Populi passim nuncupantur.

Huius autem superioris Provinciæ descripturus antiquitates, antequam rem ipsam aggrediar, illius situm, locorum qualitates, et incolentium mores explicare, operæ pretium fore existimavi, ut qui hæc perlegent, quid ubique in ea gestum sit; facilius intelligere possint.

Omnis igitur Regio in quatuor partes divisa est quæ communi illis gentibus vocabulo, et Quarteria, et Canales appellantur, quorum primum ad orientem solem vergens, Incaroium nominatur, habetque Torrentem nomine Clarissonum, quod medium interfluit, quodve Butim Fluvium ingrediens ambo Filiamenti aquas adaugent. Quod vero ad occidentem protenditur Subclivij Quarterium est, in cuius capite nobile Filiaventum flumen exoritur; medium autem locum huic proximum Quarterium Gorti tenet, cui adhæret Quarterium Divi Petri, à vetustissima Ecclesia collegiata, et appostolorum Principi dicata, nomen trahens; Hæc vallis Butim rapacissimum Flumen excipit Gortum vero Decanum, quæ diversis itineribus in Filiaventum dilabuntur. Accedit Gorto Plavis quoque Flumen celeberrimum, quod ex monte quodam

Settio.

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

Sellia vocato ortum ducens, indeque Arcton versus pertransiens Vallem Zappalam, cuius incolę etsi Germana plerumque utantur lingua; tamen et inter Carneos connumerantur, et Tulmetinę Jurisdictioni parent, per cadubrienſium montium anfractus sylvestribus ripis pręceps inter saxa devoluitur, exceptusque e moxagro Bellumensi, et utrumque clementiore alveo prętertabens, et navium pondera sustinens, Adriatico mari se se immiscet. Habet etiam Quartſetium Divi Petri, lacum sub Pago Timavi ex purissimis aquis ibidem scatentibus confectum, qui exquisiti saporis tructas incolis subministrat. E regione vero ipsius Pagi ultra Butim, ex quodam monte, qui ex prętruptis undique saxis constat in C.C.C. passuum altitudinem, unico tantum ore erumpunt uberime ac perennes aquę illico ad Pistrini, Pluriumque officinarum usum, largè, abunde suffi-ciunt, à quibus Timavi Nomen illi loco impositum fuisse credendum est. Paulo infra ex altero Primarij montis latice exoritur Rivus nomine Mosiacus mirę rapacitatis, cuius alveo incredibilis magnitudinis saxa prępiti gurgite rotantur,

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

modo in summo exstantia, modo se se ad imum deprimentia,
ita ut eo durante vorticinis impetu, aqua nullibi appareat, quo
sepe fit, ut illac iter facientes, siccam, aridamque arenam, quę
solidę telluris speciem presęfert, cementes in eam ingressi, ellipsi
et equi Pectore, et capite tenus demergantur, neque inde evade-
re possint sine aliorum subsidio, qui asibus suppositis,
ne et ipsi in easdem incidant voragines eos tandem, egre tamen,
inde educunt, et periculo liberant. Solet propterea vicus hic
quod mirum omnibus videtur, vel nullis ingruentibus im-
bribus, estivo tamen tempore, placido, ac sereno cęlo exi-
mię magnitudinis saxa secum traęre, eosdemque vorti-
ces efficere, quos pluviosis, nimbosisque diebus inducit, nul
libi ut diximus, prorsus aqua apparente. Idem quoque tra
ditum est à Joanne Boccatio de torrente quodam Certal-
nis inter Pistoriensem, et Lucensem Agrum fluente, qui nisi
hoc uno à nostro differt, quod ille decimo tantum, sive
paulo longiore etiam intervallo, subitò, ac fortuito mo-
tu, magnorumque ex imo telluris ventre lapidum vomi

tione,

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

tione, vel incolas ipsos fallat incautos. Hic vero singulis æstivis temporibus, easdem repetens vices, quam plurima damna agris, quos inter montium fauces lapsus præterfluit, quot annis inferre consuescit; et cum nullum latentis vis argumentum offeratur, hic tamen digna sane, quæ in medium producantur, vel incolentium metu, et opinione effecta, vel rei veritate nixa (nihil enim temere affirmare ausim) non nullam rationem eiusdem commotionis adduxit. Quidam enim Pastores illius Primosij montis accolæ mihi diversis temporibus, constanter affirmare non dubitarunt, sæpe à se dum greges et armenta illic pascerent, passim sereno cælo tamquam vocem hominis immanem aliquam molem attollentis exauditam non sine magno suo pavore, eodemque pene momento ingentium saxorum ex ipso monte [illegible] evulsorum fragorem, aeris etiam aliquando commotionem, tonitrua et gemines repente subsequi solere, nonnullasque interdum boves prope ipsum locum tunc depascentes præcipites actasque; omnia adscribunt veteri perjurio in ipso monte a quodam

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Domino, dum ejus finibus controversia, et lis esset perpetuata, cujus paulo post secuta morte, ingentes terrentesque voces in hunc usque diem exaudiri, et horribiles quasdam species illis in locis versantes, videri asserunt. Sunt etiam præter eos qui supradictis Quarteriis continentur, Plures Pagi circa Julmetinum Oppidum, totius Carnej Caput, cui nomen dederunt præterambulantes aquę Tiliaventi Fluminis, toto Forojulio Celeberrimi, quod et ante conditum Oppidum, et postea per multos annos Julmeti um vulgo dicebatur, eoque nomine antiquitus appellatum fuisse tam publicę quam privatę tabulę testantur; postea vero mutato priore nomine, a Tilla, et veneto ex ~~Elec~~ Phaetontis genere ortis, Tilliaventum dici cęptum est. Constat siquidem Phaetontem ex Attica Regione profugum, cum Ligure eius filio, à quo liguri dicti sunt multis ante Xenotrium Arcadem Seculis in Italię occidentalem partem se recepisse, eramque eam, quę nunc Venetia dicitur tenuisse. ex Ligure vero Cycnus, qui Ceromanis Nomen imposuit, originem duxit, et ab hoc Cycno Eridanum, qui Eridano flu-

vio

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

vio nomen, hodie Padus, indidit, et ex Eridano Venetum, qui Venetiam oram a se iussit appellari, genitum fuisse preferunt, a quo Tilla demum exortus, suo, et paterno nominibus iunctis, Tiliavento nomen fecit. Ceterum hi Pagi, in Plebes (sic enim non nullorum vicorum collegia patrio nomine nuncupant) dividuntur, quarum primum tenet locum Plebs Tulmetij in eminenti ultra Bulim edita loco. Proximae sunt Plebes Divillini, Veruliarum, et Cavatij quę singulę plures complectuntur Pagos. Habet autem plebs Cavatij lacum ab eadem dominatum, qui non solum perfecti saporis truchas viginti pondo, sed etiam anguillas eiusdem pene magnitudinis, nullisque loci secundas, Lucios etiam, ac tincas, quales nusquam alibi reperias, optime alit; nil enim fimi in eo residet, namque ipsum pure nitidissimeque aquę ex proximis montibus prodeuntes efficiunt, et in Longitudinem ultra passus M. in Latitudinem vero aliquanto minus patet. Continet hęc omnis Regio Pagos CLII. Sterilis autem adeo est, ut cum ob ipsius agri infecundita-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

tem, tum ob Fluminum rapacitatem que incredibili impetu è montibus devoluta, et nullis alveis contenta in agros undique irruunt, et magnos terre cumulos secum trahunt, frugis ad habitantium cõmodum, victumque necessarias prestare nequeat. Importatis tamen, e Forojulio frugibus, ac vinis maxime utuntur, Magnusque apud eos lactis pecorisque usus est, pascua enim habent uberrima, montesque non minus ad pecudum innumeram turbam alendam aptissimos, verum etiam proceris arboribus tam ad navalem, quam fabrilem, et ignis usum pertinentibus refertos; Preterea huius regionis incole institoria industria variique generis mercatura, quam non modo in Italo, et Germano solo, verum etiam in totius fere terrarum orbis partibus circumferunt, sibi, et suis victum querunt, ex quo non, quemadmodum non nulli falso opinantur, eos habetes esse stupentesque natura, sed potius callido admodum, et sagaci ingenio, res ipsa demonstrat. corpus enim, animumque assidue exercent, diversamque rationem, quam omnes fere rustici seqüntur ineierunt.

illi

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Illi enim frigoribus parta plerumque fruuntur, nam hyemali tempore, foris ac sub sunt, sibique adiuvenia senectutis labore, et industria parant. sed ne quis eos agricolturam omnino neglexisse existimet, nam quod annis ineunte estate ad fruges colligendas domum revertuntur, exactoque reliquo anni tempore, domesticis rebus compositis, ac sementa peracta, per hyemem intermissa negotia, statim repetunt, ex quo magnam sibi pecuniam vim comparant. sic nec agricolture, quæ ipsis solatij, ac requiei loco est, neque peregrinationis aut laboris, allicente spe lucri, eos satietas unquam capit. Quod autem Ioannes Candidus Commentariorum Aquilienstium lib. 1. asserit, Carnis, Populis guttur adeo contumascere, ut mamillas plerumque excedat, credo Doctissimum, et in historia conscribenda diligentissimum virum, locorum imperitia, quod ejus pace dictum sit, facile in errorem adductum. rari enim sunt in has provincia, qui hujusmodi morbo laborent. est tamen Valtis quædam huic regioni finitima, quam Iuliam latino.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

nomine non nulli dicere, incolę vero Ziliam a flumine, quod eam intersecat, appellant, in qua maxime circa locum nomine Lassachium, magna hominum pars aquarum, quibus utuntur, ut ipsi asserunt, vitio, incredibilem gutturis tumefactionem patiuntur, nec solum hac corporis deformitate, sed etiam quadam mentis stoliditate, animique torpedine quam plures afficiuntur, ut etiam loquelę usus ademptus esse videatur. Qua propter a quibusdam Germanię Principibus (Vallis enim hęc inter Germanię partes ad numeratur) ut potè qui divitys, eò opibus affluunt, hujuscemodi homines joci loco in delitys habentur, et eos in conviviys tempestivis adhibent, eorumque ineptijs ad cachinos risumque excitantur, ut etiam superiore Anno, quidam in gratiam nonnullorum Nobilium, non paucos hujusce generis homines, ex eo, quem supra memoravimus loco, plaustris Viennam usque advexit. Ego tamen magis pij, ac Cristiani animi fore duxerim, ipsorum infelicitate, ac miserijs moveri, quam stultitijs delectari. Sed nos ad propositum iter revertamur.

Hęc.

BIBLIOTECA CIVICA di UDINE

Hęc metallicarum quidem divitiarum prorsus non est carens Carnorum Provincia, argenti enim fodinę extant in Primosio monte propè Pagum Timavum, et etiam in Avantio Canalis Gorti ex monte quoque divi Petri prodeunt quędam aquę, quas vernaculo sermone Pudias vocant, tam hyberno quam estivo etiam tempore ebullientes, nec minus colore, quam sapore, odoreque sulphureo, quibus accolę persepe ad eā scabiem expellendam, et omnia alia, in quibus sulphur adhiberi solet, utuntur. Vuę quoque circa Julmetium, nec non et infra, et supra exarentur, ex quibus vinum efficiunt, quod licet hyeme durioris digestionis acerbumue videatur, estivo tamen tempore, in mitiorem redactum naturam, et stomachum non adeo lędit, et silim mire depellit. Carnes quoque cuiusvis generis, et lacticinę in proximis locis, primum sibi numerum vindicant. Prętera venationibus, et aucupio, locus ipse consultò a natura editus esse videtur, in quo quidem leporum, ac cuiusvis generis avium, ubique copia reperitur. Gignunt autem Superiores, et altiores al-

pes

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

candido, et niveo colore lepores, quos laqueis a venatoribus captos, nobis non semel, et videre, et comedere licuit.

Quarterium autem illud, quod Longissime ab oppido Tulmetij extenditur, triginta, quod vero proxime, viginti millia passuum complectitur. Fuit olim in hac regione ad radices montis divi Petri, vetustissimum, ac nobilissimum oppidum Iulium Carnicum appellatum, in quo nunc est paruus vicus, qui adhuc Iulij nomen retinet, pluresque diversis in locis arces, et castra ad numerum 24, e quibus sunt Castrum Tulmetij, Divi Laurentij, Fusciæ, Verzegnis, Divilini, subclevij, Nonte, Luvintij, Seccie, Lutrij, Duronij, Siaj, Illegij, et Cauatij, paulo supra lacum, quem superius descripsimus, Siti. Ceterorum vero nomina, vetustate, et Scriptorum inopia, periere, da quibus alibi plura dicturi sumus. His autem singulis delatis, omnium horum populorum iurisdictio per Patriarchas ad communitatem Tulmetij delata fuit, et adhuc Venetæ

Reipublicæ

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Reipublicæ benignitate, apud ipsam, eadem residet auctoritas, ut infertus demonstrabimus: Qualis autem fuerit totius Forojulij status ante Aquileiam conditam, cum ppter edacem temporis vetustatem, ipsius, ut non satis vera, sic parva haberi potuerit notitia, brevi compendio, res tantumodo carptim descripturus; hic omittendum esse duxi. Postquam igitur, incumbentibus Barbaris, S.C. decreto a L. Cornelio Scipione Nasica, C. Flaminio, et L. Manlio Acidino, Latina Colonia Aquileiam deducta est, omnem Provinciam, tam superiorem, quam inferiorem, Romanorum Præsides et Duces Aquileiæ sedem suam statuentes, regere consueverunt usque ad annum Domini CCCXII, quo Marcus Gothorum Rex e Scythia cum cc. militum millibus torrentis instar Forumiulij ingressus, superiorem, et inferiorem regionem cædibus, et incendijs involuit, Romamque quandam orbis dominam per annum obsessam, fameque consumptam cepit, et incendit anno ab Vrbe condita. M.CLXIX. Paruo postea interjecto tempore,

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Valentiniani Imperatoris tempestate Atila Unnorum Rex, innumeram Barbarorum, Unnorum scilicet Gepidarum, et ostrogothorum falangem secum traens, istria devastata, Aquileiam per trieñium obsedit, demumque captam fundi tus subuertit, sedente tunc Niceta Patriarcha, decimo no no post D. Marcum Concordiam quoque, et Altinum devastavit, ac omnem Forojulij regionem, maximamque italię partem incendijs, rapinis, ac cędibus fedavit, quo tempore ferunt Arcem Utini, quę in edito loco sita velut specula, domos supereminat omnes, ita ut eius prospectus in Patriam ferè universam se extendat, ab Atilę militibus, Aquileię obsidione durante, conditam fuisse. Ab his autem temporibus usque ad imperium Iustini minoris, tam gravibus et frequentibus Barbarorum incursionibus, italię res afflictę sunt, ut ad nihilum propemodum redactę viderentur, dum Brevi spatio diversis tum origine, tum moribus, efferatisque nationibus miserimè cuncti inservire cogebantur, ita ut nullum habuerit firmum

ac.

BIBLIOTECA CIVICA D. UDIN.

ac durabile Dominium, vel saltem Dominij speciem. Foroiulienses, et Carni, qui eamdem, quam cęteri Italię Populi, fortunam experiabantur, et eo fortasse graviorem, quod omnes pene a Barbaris in Italiam factę irruptiones per Noricum, et eam, quę nunc Carintia dicitur Regionem, primi ad expellendam immanem Sanguinis Italici sitim, quam ipsi Barbari pręseferebant, expositi videbantur; Infra enim prędictum tempus post Atilę obitum, Ostrogothi, Duce Teodorico, Forumiulij ingressi, prope ruinas Aquileię Odoacrem Italię Regem pręlio superarunt, omnemque demum regionem circumjacentem, ac Italiam universam pervagati, innumeras ubique strages, ac direptiones addidere; quos consequutus Totilas Gothorum Rex, Imperante Iustiniano, Forumiulij ingressus, universam provinciam ipsam Italiamque afflixit ac Romam cepit, et devastavit. Alboinus Demum Longobardorum Rex, Imperante Iustino Minore, sedente Benedicto I. Pontifice, Martiano autem vigesimo nono Patriarcha Aquileię

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Pānoniam linquere et Longobardos in Italiam ducere constituit, innumerisque suis copijs triginta Saxonum millia adiunxit, et per eam, quę, ut supra diximus, semper ad Italię exitium patuit, portam iter fecit. Pānonia enim recedentes, per Noricum, quę prius Bavaria, nunc Austria dicitur, pervenere in Liburniam Provinciam scilicet Forijulij, hoc enim nomine, et antea, et nunc designata fuit, omnemque regionem illam, tam superiorem, quam inferiorem sub ditione accepit; cumque Pisulphum Nepotem ei Provincię præfecisset, reliquas Italię Urbes oppugnare instituit prout Majorem revera illarum partem quam citò subegit. Firmata ibi Longobardorum sede, et vita privatus Alboinus, Nobiles Longobardi peremptо Successore Clefo, triginta ex Primatibus Duces creavere, quibus singulas Provincias regendas commisarunt, et Pisulphum Forijulij proximisque regionibus præfecerunt, quibus antea a Patruo fuerat præpositus, quam regendi rationem longęvo posteà tempore servarunt, Donec

Abominabi

abominati
tot Ducum tyrannidem, ad Monarchicum Dominium re-
versi sunt. His autem, Iuliensium Carnorum Provin-
ciam, una cum ea Italię parte, quę adhuc ab ipsis Lom-
bardia nominatur, sub Ducum titulo regentibus, circiter
extremum Phocę imperij tempus, sedente Bonifacio
quarto Pontifice maximo, et Agilulfo Longobardorum Rege,
Avares, Hunni, qui et Bavari dicuntur, exorico in Ita-
liam profecti, Forumiulij invasere, quibus intimas ejus
Provincię partes tenentibus, Gisulfus Dux, qui Sisul-
fio successerat, cum omnibus ijs Provincialibus ad
arma ferendum idoneis, occurrit, collatisque signis acri-
ter utrinque Pugnatum est, quo in Prelio Gisulfus
multis Confossus uulneribus oppetijt, cęsis etiam
quam plurimis longobardorum millibus. Avarus au-
tem victor provincia passim rapinis, et incendio va-
stata, cunctisque circumoppidis, Cormono, Artec-
nea, Glemona, Osopo per vim, aut deditionem receptis,
cum exercitu ad superiores Carnorum partes se con
tulit,

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

quia in oppidum tunc munitissimum in ipso alpium ingressu positum, Pisulfi coniugem una cum primatum Longobardorum uxoribus, opes omnes, locorum natura fretam, intulisse audierat. Obsederunt igitur oppidum, Avarique brevi tempore novo proditionis genere potiti sunt. Cum enim Gomilda Pisulpho viro, ut supra vidimus, orbata, Avarorum Regem crispo capillo insignem, auratagque clamide fulgentem, circa oppidum inequitantem fuisset intuita, statim ipsius amore capta, se se, oppidumque ei tradit, pacto prius inito, de coniugio cum ipso contrahendo. Avares accepto in ditionem oppido, una tantum nocte feminam ad se admisit, quam postea duodecim militibus tradidit abutendam, dimissaque plebe, ac preda ex oppido comportata, illud combussit, funditusque delevit, adeo ut vix ulla vestigia postea apparuerint. Licet autem nonnulli, inter quos Candidus Comentor: Aquil: lib. 4. hec eo in loco advenisse scribit, ubi nunc est Civitas Austrię, ibique

Julium

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

Julium oppidum ab Avaris excisum fuisse asserit; opinio non placet. Ego tamen pluribus ~~neg~~ nixus argumentis affirmare ausim, hæc potius in Julio oppido, quod in Carnea Nobilissimum exstitisse non ambigitur, quo in loco adhuc est Pagus Julium appellatus, ab Avaris fuisse gesta. Blondus enim decade prima lib: 9: Julium supramemoratum in ipsis montium faucibus positum fuisse, scribit, idemque Justinianus Venetar: Historiar: lib: 7 confirmat. quod quidem de situ, ubi Civitas Austriæ posita est, nullo modo dici potest, quemadmodum plano patentique loco existens. Quocirca, cognitum quidem esse debet, Longobardorum ducem, reliquosque eius gentis Primates, uxores, et gazam in Oppidum Julium inter Carnos situm contulisse, cum etipsum in montium faucibus extet, est 30 millia fere passuum distans a locis, hostium incursionibus expositum; quod quidem loco et natura munitum exiguo militum præsidio, contra longe majorem hostium numerum defendi poterat, quam

in plano, et patenti Oppido, ac primis inimicorum in Provinciam irrumpentium incursionibus patentem, cujusmodi est memorate Civitatis Austrie situs; omnes enim vias, quibus in Italiam Barbaris iter patuit, circa Civitatem, vel Paulo Longius esse, nemo est qui nesciat, et, veluti Verruca Montis Falconi ex Istris, et Frontia longe latissima ex Liburnis, Tauriscis, et Noricis, Julmenia ex Carintia. Constat preterea Julium ante dictum funditus ab Avaris aversum. Ina Blondi verba Plana demonstrant; Hic enim scribit preda ex oppido asportata Avares edificiis ignem immiserunt, nec prius inde movit Rex, quam oppidum Munitissimum, opulentissimumque solo equatum. Sabellicus quoque de vetustate Aquileg lib: 4 postquam Julij eversionem, de qua superius egimus, descripsit, subdit, Que si ita se habent, Paulus Diaconus, qui ejus rei auctor est, videat, quomodo oppidum, quod Civitatem appellat, Forumjulij esse possit, cujus vestigia non

modo.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

modo non evanuerit, sed inter oppida Patrię locus ipse frequentissimus sit. Quibus adductis rationibus clarissimus Nobilitate, et Doctrina Bernardus Iustinianus Venet: Histor: lib: 7. descripta prius Oppidi deditione illud inquit: Avari ab ipsis radicibus everterunt, ut non solum instauratum sit nunquam, sed ubi nam situm fuerit, nullis certioribus vestigijs aut monumentis constet, nisi, quod dum in ea Provincia Legationis munere perfuncti, admiratemur interijsse nobilis Oppidi vestigia, et scrutaremur incolas et locum. Repertus est in ingressu Alpium aliquanto supra Pulmetium Vicus adhuc, cum Nobili Ecclesia, ubi pavimenta conspiciuntur musiuo opera depicta, et Lapides iuxta templum antiquis, et magnis incisi literis Eius loci nomen dum quęreremus, et Julium respondissent, facile intelleximus locum ẽ, quem quęrebamus, et Julium corrupto nomine appellari. Hęc Iustinianus. Constat autem pluribus argumentis Oppidum prędictum a Julio Cęsare Conditum

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

fuisse, cum illac ipse cum exercitu contra Helvetios proficiscereter. Audito enim Helvetiorum motu, Cesar, ut ex idem ipse lib.° de Bello Gallico testatur, duas in Italia Legiones conscripsit, et tres, que circa Aquilejam hyemabant, ex hybernis eduxit, et quo proximum iter in ulteriorem Galliam per Alpes erat, cum illis Legionibus ire contendit. Ceterum enim Alpium aditum Helvetij occupaverant presidioque munierant, ne illac Romanus Consul exercitum traduceret. Porro hodierno quoque die nulla est frequentior, aut brevior via ex Forijulij in Helvetios proficiscentibus, vel inde huc remeantibus, quam ea, que tendit per montem Cuis in Limine Quarterij S.ti Petri situm, in quo Julium quoque Oppidum extitisse demonstrabimus; quo in monte, via, que ante difficilior fuerat, permeabilis ut fieret à Julio Cesare curatum est. Cui rei monumento sunt quedam littere, medio fere Montis ascensu, magno inciso saxo, que huiusmodi sunt.

Julius Cesar.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Julius Cesar hanc viam invium
notabilem fecit.

Ea vero ratione Oppidum supradictum a Cesare conditum,
et munitum fuisse credendum est, cum ut, si non perdomito hoste, humanę necessitatis vis eum a Gallia, quam petebat, repulisset, id post se relinqueret veluti liberi regressus pignus, et presidium; tum etiam, ne eadem via Barbaris in Forumjulij ingredi conantibus pateret, Oppidum in Alpium radicibus, tanquam firmum propugnaculum opposuit. Insunt preterea Lagi non nulli tum supra quam infra lacum, in quo Julium esse diximus, quorum nomina redolent antiquitatem, ut Formię, Setia, Arcta, Hucerca, et Sutrium, quorum incolę etiam nostra tempestate pavimentorum vermiculato opere fragmenta, marmoreas columnas, fractas tamen exaravere; urnęque in quibus mortuorum cineres Antiqui reponebant, repertę sunt, et plura etiam sepulcra, e magnis quibusdam saxis excissa. Probat insuper tum antiquitatem, tum nobilitatem, vetustissimum Templum in elato montis cacumine positum, et Apostolorum

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Principi dicatum, cui Præpositus cum octo Canonicis inser-
viunt, quorum quidem Capitulum, præter Aquilejense, cetera
totius Patriæ vetustate præcedit, habetque Præposi
tum locum, auctoritatemque Suffragij in Generali Pa-
triæ Parlamento. Multa præterea extant in ipso Julij vi-
co Antiquitatis vestigia, ac inter cetera in Vestibulo Ec-
clesiæ Divi Leonardi temporis injuria adeptum quoddam
saxum, in quo huiusmodi litteræ inspiciuntur.

D. S. S. A

Pecunia resecere, et inaurata
in Fastigio V. - - - - - -
et Signa duo dederunt
Anio P. L. Principe
- - - Potitio sex. L. Argentillo
mag. vici
ex eodem loco, alter lapis Venetias adductus huius
modi est.
Sex. Erbonius. Sex. Sex. L. Iron.
Egontius Primi, et Senti IV. C

X.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

X. Votticus. Argentill. Amo. I

Titius. T. L. Philemo.

X. erbonius. Sex L. Philogen.

Gavius Philemonis L. Hilari.

egontius L. L. Stephanus.

muivius dititionis. Senecio.

Gavius L. L. Gratus.

La Rus. Vetti. T. Ser.

Agistri ędem Hercalis D. S. P.

X. erbonio sex. Diphilo.

evintilio. M. L. Donato

Mag. Vici.

In Angulo Ecclesię Plebis Tulmetij, ex eodem Loco exportatum, ibique repositum est Saxum cum his litteris:

M. f. IUUENTIUS
M. T. CLA.
OCCLATUS VET
COH. VIII PRAET
T. F. I. SIBI

Tulmetij quoque in ędibus Josephi Gottardis, ex eodem loco est aliud Saxum:

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

L. Cominius. L. M. L.
Natira.
L. L. L. Philostretus.
V. F. sibi, et Suis.
L. L. L. Cilo.
L. L. L. RÆTUS
L. L. L. Princeps.
Cominia L. L. Vrbana
L. L. L. Palata.

Duo item fragmenta marmorea in Vico Julij quodam muro inserta inspiciuntur his litteris.

Pub: Considius —
M: adduxere
Hoc Victor
REgontius
Semenli

multa preterea ipsius loci vestigia, aut vetustate consumpta periere, aut incolentium negligentia asportata fuere. Hæc nos dissertatione prosequuti sumus eo fortasse longiore, quam res ipsa per se clara exigere videbatur, id quod verosimilius de Julij oppidi situ legentibus videbatur, id et probare, et tenere Liceat.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

liceat; et ne cui videremur parum considerate fecisse;
qui aliud, quam Paulus Diaconus antiquus harum rer-
um scriptor, et Ioanes Candidus Vir apprimè doctus de
Iulio senserunt, tenere et affirmare ausi fuerimus;
non enim parum hæc argumenta doctissimorum ho-
minum sententia comprobata, nobis valere visa
sunt ad dignoscendum, utrum in hac potius earum
regione, an ubi nunc est Civitatum antiquum, et
nobile Iulium Oppidum extiterit. Ista autem à
nobis, non contentionis alicuius gratia scripta
sunt, à qua et natura, et instituto semper abhorrui-
mus; sed ut Patriæ nostræ, cui vitam ipsam nos
debere fatemur, quantum in nobis est, monumen
tis consuleremus. Iulio Oppido igitur, ut supra vidi-
mus, feminæ libidine, et opera capto, funditus aver-
so, magnam Avari prædam, ingentemque mortalium
numerum secum abduxere, inter quos Caio, et
Iasso majores natu, ac Godoaldus et Primoaldus

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

minores Sisulphi filij capti sunt, duæ quæ eorum sorores quæ non modo forma singulari, sed etiam spectata pudicitia insignes, summis postea ducibus in matrimonium collocatæ sunt, et adolescentes parvo interjecto temporis intervallo hostiles manus a[illegible]vasi, et in Patriam reversi, non modo paternum Ducatum recuperarunt, sed etiam latissime protulerunt. Illi ultra Patriæ hujusque superioris regionis fines, eam Germaniæ partem, quæ nunc Zilia corrupto vocabulo olim Iulia dicebatur, ut libri initio ostendimus, imperio, suo addidere; id dum Caio, et Tasso mirabili concordia [illegible] regunt, Gregorij Romani Patritij fraude, Oppitergium accersiti, ibi dolose (licet non inulti), et crudeliter occisi sunt, quorum necem Primoaldus eorum frater, Longobardorum Regno adepto, graviter ultus est, ita ut Oppitergium, ubi cædes patrata fuerat, funditus everit. Tassoni, et Fratri in [illegible] Forijulij Ducatu successit Grasulphus Patruus, egre id Feren-
tibus
Godoardo,

BIBLIOTECA [illegible] UDINE

Rodoardo, Grimoaldo, Iasonis fratribus Adolescentibus,
quo vita functo, venit ad Ducatus Dominium, Ago il=
lius Filius, quo itidem ab humanis Secesso, Lupus
Ducatum adeptus, cuius quidem nomini, mores ni-
mium congruebant, mire namque fuit rapacitatis, ut
ne Ecclesiasticis quidem ornamentis parceret. Isde
mum cum Auaris, a Grimoaldo Rege contra eum con
versis, pugnans, Interijt, una cum Varnephrido eius
filio, dum Armis Latternum Principatum recupe-
rare conatur. Post hunc Lauthanius Ducatum obtinu-
it, sed Nihil memoria dignum gessit, cui successit
Rodoaldus, qui dum a Patria abesset ab Ariphrito
quodam Ducatu expulsus fuit. Ariphritus tandem
Principatum fraude Comparatum, paulo post ami
sit, a Cuneberto enim Rege Verone Captus, et luce
orbatus, in exilium cedere coactus fuit. Quibus ita
se habentibus, Addo Rodoaldi frater, tamquam le
gatus Ducatum administravit, et post hunc Partulphus,

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

qui sclavos hostes aggressus, temeritatis suę pęnas dedit, mirabiliter enim cum magna Forojulensium parte cecidit, eique Storulus dux subrogatus est, qui cum Regis iram in se concitasset, oculis orbatus, in exilium relegatus est. Huic Remo in Ducatu substituitur, qui sclavos triplici prælio ingenti edita strage adeo devicit, ut longo post tempore Forojuliensium arma formidaverint. Cum autem Remo Callistum Aquilejensem Patriarcham Luitprandi Longobardorum Regis opera ad Patriarchatum assumptum, in mare deiectum vellet, ab ipso Rege Ducatu spoliatus est, cui Pachis filius suffectus fuit. Circa autem hęc tempora Desiderius ultimus Longobardorum Rex, dum Pontif: max: Hadriano bellum intulisset, a Carlo Magno Francorum Rege ingenti prælio devictus fuit, et una cum Uxore liberisque captus, Lugduni per perpetuum egit exilium; Sicque Longobardorum Regnum, quod in Italia annos 204 floruit, penitus interijt.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Interijt. Eam tamen cladem Berengarius Forojulentium Dux, genere Longobardus, paulo post ultus est; Ludovicum namque ex Carolo Magno prognatum devicit, ipseque postea Imperij sceptrum, quod Franchi multos gesserunt annos, assecutus est.

Carolus Magnus vir, et rebus bellicis, et pietate insignis Paulino Aquilejensi Patriarchæ complures pagos et Jurisdictiones in Forojulij, et Istria liberaliter largitus est; quæ quidem omnia non solum à Lothario, Berengario II, et alijs Imperij Successoribus ad Othonem usque rate habita fuere, verum etiam ab ipso Othone, non pauca Aquilejensis Patriarcha obtinuit Privilegia. Hic fuit Otho Imperator eius nominis tertius, qui anno Salutis 996 Imperium a Gallis, et Longobardis in Germaniam transtulit Gregorij V. Pontificis maximi, eiusdemque Nepotis decreto. Conradus postea Cæsar illius nominis secundus, Popono Patriarchæ, universum Ducatum Forojulensem, et Istriæ Marchionatum cum innumeris prædijs

BIBLIOTECA CIV. UDINE

tradidit, ac Episcopis viginti Ecclesiarum prefecit, sicque Forojulienſium Ducatus a Longobardis ad Aquilejenses Patriarchas translatus fuit, anno Domini vigesimo quarto supra millesimum.

Liber Secundus

Quia superiori libro, dum de Universo Forojulij statu ageremus, nonnullorum Patriarcharum, qui ducibus summam rerum administrantibus, Sacris tantùmodo præerant, obiter mentio facta est, atque ad hunc locum tandem devenimus, quo quemadmodum Aquilejensis ducatus, cum Istriæ Marchionatu conjunctus, ad eosdem Aquilejenses Antistites, Cæsaris liberalitate fuerit translatus, ostendimus, operæ pretium fore existimavi, si hic de ipsius Patriarchatus initio, de divini verbi à primis illis nostræ salutis Auctoribus semine jacto in hac Regione, quæ communi omnium vocabulo Patria ad indicandam mutuam charitatem appellata est, de nonnullorum denique Patriarcharum rebus gestis, ijs scilicet, quæ ad

Propositum

Propositam materiam pertinere videbuntur, reliquis usque ad Joannem Patriarcham sub silentio positis, pauca percurrerem. quod quidem eo brevius mihi faciendum intelligo, quia hæc ipsa pridem a doctissimis viris, quorum monumenta quotidie inter omnium manus versantur, uberius, ac feliciore stylo descripta fuisse, non sum nescius; et si eorum scriptis quidquam fidei detrahere, aut a ipsis quasi prætermissum supplere conarer, non injuriæ non arrogantiæ, à quibus longissime absum, crimen mihi est objiciendum. Post igitur iacta Antiochenæ Ecclesiæ fundamenta, cum Petrus Apostolorum Princeps Romæ totius Christianæ Reipublicæ sedem collocasset, primusque ibi Summus Pontifex, ac Christi Vicarius, divina afflante gratia feliciter Ecclesiam administraret, Marcum discipulum suum, qui breve Evangelium ex ipsius Apostoli ore exceptum conscripsit, Aquilejam, tunc inter urbes Italiæ clarissimam, ut illic Divinum Verbum disseminaret, dimisit. Hic forum Julij ingressus, primus ibi Christum annuntians, Ecclesiam constituit, tantaque se præbuit Doctrina, et vitæ continentia, ut omnes

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Christi sectatores per ejus vestigia gressus suos dirigere niterentur. Post aliquod vero tempus, Marcus Præceptorem suum videre Romamque se conferre cupiens, clamante Populo, Pastoremque postulante, Hermacoram Aquilejensem Pastorem declaravit, quem secum ad Apostolorum Principem Perductum, ac quasi pretiosissimum talentum ad ipsius Pontificis pedes projectum, ab eodem in Patriarchatu confirmandum curavit. Ne vero Aquilejenses Diutius Pastore carerent, Ermacoras, accepto baculo Patriarchatus insigni, reversus in Patriam, Aquilejensem Ecclesiam miro composuit ordine, ac tandem a Nerone Imperatore una cum Fortunato Diacono, cervicibus abscissis, martyrio decoratus est, uti quidem non pauci illius Successores sævientibus Imperatorum persecutionibus, per agonem Martyrij ad Cælestia Regna aduolarunt. Constantino vero Magno ad Christum converso, cum Imperatoris edicto in Christicolas a Præsidibus institutæ persecutiones deferbuissent, Cæpit Christi

nomen.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

nomen ubique una cum Patriarchali dignitate coales-
cere, quę quidem in Aquileja mirabiliter aucta est us-
que ad Nicetam Patriarcham XX. qui sedit annos 32. quo
tempore Aquileja ab Atila devastata, ac solo equata
est, non ideo tamen ut hic Patriarcha, ejusque Vicarij
usque ad Paulum, in ipsius Urbis ruinis residere de-
stiterint, tum illius reliquias instaurantes, tum etiam
totius Provincię Populos, quantum in eis erat, refor-
mantes. Verum cum Longobardi, sedente eodem Pau-
lo universam Provinciam Superiorem, et inferiorem,
ut fo. lib. demonstratum est, invasissent, omniaque va-
pinis, et incendijs crudeliter, fędeque vastarent, idem Anti-
stes Patriarchalem sedem, totamque illius gazam Gradum
transtulit, quam postea novam Aquilejam appel-
lavit, ibique Sederunt Patriarchę usque ad Joannem
28 qui Antistes creatus de Agilulphi Longobardorum
Regis voluntate de inceps et ipse, et ejus Successo-
res usque ad Callistum XXXIIII Cormoni Sedem Pa-
triarchalem collocarunt, Episcopo, quę sibi Longobardi de

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

legerunt in Civitate Austriæ iusdicente. Callistus igitur ingentis vir animi, ac clarissimo sanguine natus, Patriarchalem sedem in loco obscuro, Episcopum vero in nobiliori constitutum indignatus, Amatiorem Episcopum ex ipsa Civitate dejecit, quo ipse ~~nam~~ cum sede migravit, ubique singuli eius successores commorati sunt usque ad Poponem Patriarcham, qui Foro Julij Principatu, Istriæque Marchionatu conjunctis, Aquileiæ iterum sedem transtulit, ubi gratus, ac perjucundus omnibus, vita decessit. Reliquorum vero Antistitum, resgestas usque ad Bertoldum hic omittendas ēē duxi, cum nihil nobis ad institutam Historiam pertinere videantur, cuius quidem tempestate ejusmodi Carneæ status fuit, cujusmodi eum inferius demonstrabimus. Nam a Julij Oppidi eversione, quam Superior docuit liber, usque ad ipsum Bertoldum Patriarcham, plures, et generis nobilitate, et divitiarum Copia pollentes, hanc Carneæ, Provintiam incolere non destiterunt, cumque

Bulgari

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Sisulphi Filij Paternum Principatum vindicassent, qui-
buscumque de se fuerant benemeriti, ijsdem castrorum quo-
rum adhuc in Carnea extant vestigia, ædificandorum pote-
statem permiserunt, et adjacentium pagorum iurisdictionem
liberaliter largiti sunt. Sic Castrum Julmetij, Illegij, Sancti
Laurentij, Divillini, Subclevij, Noutrę, Luintij, Siaj, Secie, Su-
trij, et quę alias memoravimus, ceteraque plura, quorum
nomina vetustate periere, condita sunt, quę penes
etiam totius Provinciæ Carneæ iurisdictio, prout cuique
Principes liberalitas fuerat elargita diu permansit.
In quorum numerum reponendum etiam censeo Ca-
strum, ubi nunc Ecclesia Protomartyri Stephano dicata,
erecta est, edito in loco paulo supra locum Cavalij
cuiusque rei argumenta esse possunt, cum lapi-
des, tum veteres nummi appueris circum ipsum lo-
cum suos pascentibus greges effossi. Ego quidem pro-
xime vidi nummos ibidem exaratos, alterum quidem
aureum, in quo ex una parte Iustiniani Imperatoris
effigies, ex litteris appositis expressa conjicitur, ex altera

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

vero victoriæ, qualis a veteribus fingi solebat, cum ejus nominis inscriptione cernitur. Alterum vero Æreum, in quo ab uno latere C. Portij Catonis, ab altero vero Calfurniæ L. Pisonis filiæ effigies expresse videntur.

Verum enim vero, quæ in hac ragione usque ad Bertoldum acciderunt, cum nihil prorsus comperti, præ Scriptorum inopia, reperiri potuerit, ea describere nobis minime licuit. Cæterum ipsius Bertoldi tempestate, qui suoraviensis Ducis Filius, dum Coloniensi Archiepiscopatui præesset ad Patriarchatum delectus fuit, intestinum contra eum bellum exoritur. Plures enim Forisulij et Carneæ Feudatariorum Castrorum Domini, eius imperium detractabant, inter quos fuisse commemorantur Federicus, et Artuinus Caporiaci, Henricus Villateus, Dectrius Fontebonus Artuinus, Arasoldus, Godulphus Savornianus, Conradus, et Artuinus Castellarij, Bernardinus, et Ludovicus Soffumbergij: Iacobus Budrius, et Aldericus Pulunicus, Hi omnes, quo facilius Patriarchæ obsistere possent, adjunctis sibi Tarvisinorum viribus anno CCXIX. supra Millesimum ante diem 17 Kal: Septembris.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Coram.

Eccelino Romano à Vicecomite de vicecomitibus Forijulij Præside in Civium numerum adscripti fuere, Singulique omnia Castella in Forijulij, et Carnea ditioni suæ subiecta Tarvisinis cesserunt, donove dederunt, inter quos Federicus, et Artuiuus Caporiaci, non modo Tercentum, Porpetum, et Caporiacum, verum etiam Castrum S: Laurentij, et Castrum Divilini, quæ in Carnea ipsi obtinuerant, concedere non sunt veriti. Insuper una simul, Tarvisinis in subsidium belli CL. librarum millia, denariorum Veronensium polliciti sunt, quorum Aldericus Polcenicus 16 Soffumbergius 3. Villateus 32. Castellarius 3. Butrius 5. Savornianus 8. Arasoldus 8. Fontebonus 6. Federicus, et Artuiuus Caporiaci 32. Librarum millia, alij reliqua præberent. Cum vero Tarvisini, additis ijs, quas commemoravimus, Forojulensium copijs, plura non modo Feltrensi, ac Bellunensi, sed etiam Aquilejensi Ecclesiæ Damna intulissent, gravioraque in Dies inferrent, tandem anno salutis 1219 quarto Kal: Nov: Honorius tertius Pontifex: Max: Patriarchæ illiusque legati precibus ac lacrijmis permotus, Tarvisinis, eorumque socijs sacris interdixit. Præterea a Principe Veneto, Patavinis, vice tinis, ac Veronensibus,

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

ut, dum Tarvisini, sociique in eiusmodi pertinacia permanerent, eorum aditus, et commercium effugeretur contendit. Idem tamen Pontifex restitutis prius in gratiam, inque sedes Patrias reversis, quascumque inter ipsos et Patriarcham Aquilejensem discessiones sedandas curavit, Antonio Brandense, et Leonardo S. Pauli Parocho arbitris datis; qua quidem in re precipue Hugonis Hostiensis Episcopi, Pontificisque Legati opera emicuit, redita Provincie pace. Circa hec fere tempora Portugruense Oppidum, edificari ceptum est, et Chezelinus, Chezeli Comes Germanus, Monasterium D: Galli nomini dicatum, quod Mosacense dicitur, eve suo construxit, amplissimaque fructuum accessione ditavit. Demum Bertoldo vita functo, Gregorius Montelongus, magni animi vir, ob Egregiam ab eo pro Catholica Ecclesia navatam operam ab Innocentio IIII in Patriarcham assumptus est; Ferrariam enim, que dum ipse Pontificis nomine Bononie presset, ad Federicum Cesarem desciverat, recepit, Parmamque ab eodem Federico obsessam, liberavit, is Dum Carneam Provintiam, prout cetera Patriarchatus loca undeque visitasset.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

visitasset, et in Castro Julmelij ut ipsius regionis statum componeret, aliquandiu commoratus fuisset, loci situ, licet montibus undique septo, delectatus Forum ibi constituere decrevit, ubi nunc est Oppidum, ut in dies maiori hominum frequentia adaugeretur; Rara enim tunc erant edifitia, Quamobrem publico sancivit edicto, quod quicumque, vel alienæ Jurisdictionis domos edificare posset in ipso Julmelij Oppido, tum etiam prata, pascua, terrasque incultas ad culturam redigere, ac cujuscumque generis edifitia supra rivos, et flumina per ipsum agrum labentia, construere liceret. Insuper ut Populi externi Carnique, Oppidum ipsum, tum e spe lucri, allecti, tum etiam necessitate coacti frequentarent, vetuit, ne quo in totius Carnæ loco, quisquam sive Forensis, sive Carnicus, aliquod mercimonij genus exercueret, præterquam in Foro Julmelij, gravibus, ijs qui secus fecissent, propositis pœnis. Quo factum est, ut in dies locus ipse, non incolentium modo numero, verum etiam Mercium frequentia, coalesceret. Idem quoque Patriarcha Wulpertus Subelevium, qui prius Subelevij Castrum jure recti, et legalis Feudi acceperat, confirmavit in omnibus Feudis, quæ tum Armaniæ dicebantur, olim ad Castrum Secciæ pertinentibus. Anno

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

postea 18 pontificatus, Gregorius in Civitate Austriæ
decessit, ibique sepultus iuxta Paulini tumulum, cui
in Successorem electum Philippum Carmunti Ducem, cum
nollet Gregorius ✠ Pont: Max: in Patriarcham con-
firmare, sedes quadriennio vacavit. Demum idem Pon-
tifex, Raimundum Turrianum Mediolanensem, Comensem-
que Episcopum in Patriarcham delegit, qui quidem illu-
stri genere satus, (eius enim Gentiles de Mediolanensi Prin-
cipatu cum Vicecomitibus tunc decertabant) ijs omni-
bus fulgebat virtutibus, quæ Domi, forisque vere Princi-
pi dignæ desiderari solent. Ab Universis enim Foro Iulij
Populis ingenti, supra quam dici potest, lætitia exceptus, mi-
rabili æquitate creditum sibi Principatum administravit,
tantumque abfuit ut aliena usquam appetierit, vel no-
va aliqua Populis onera imposuerit, licet diversa bella
gerere coactus esset; ut vel ea, quæ sibi iure optimo com
muni Omnium consensu debebantur, magnificentissime
remiserit. Cui rei testimonio sunt inter cætera ma-
gni momenti vestigalia Utinensibus condonata, mœnia,
quibus Oppidum Tulmetij septum est, inchoata, por-
torium que.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

toriumque omnium rerum in ipso Oppido vendendarum Tulmetinis liberaliter remissum. Quare non immerito in apice Portę et inferioris, et superioris prędicti Oppidi, in hodiernum usque diem Turris, et sceptra, antiquissimum Familię stemma conspiciuntur, quę Tulmetini beneficij memores, et observantię suę erga Turrianorum Familiam, in monumentum posuere. Privilegia quoque, et immunitates a Gregorio eius praecessore concessas, per publicas Literas ratas haberi mandavit. Cumque de Statutis super rebus in Carnea vendendis disceptaretur, ipse Raimundus antecessoris sanctionem ita interpretatus est, ut Scilicet Carnis Populis in locis res advictum necessarias cujusvis generis inter se vendere liceret, dummodo nemo rem ab altero emptam vendere auderet, cum rem emere, emptamque vendere minime sit rem ipsam adusum suum comparare, vetuitque, gravi indicta pęna, ne quis mercaturę gratia quidquam venderet, pręterquam Tulmetij. Cum vero antiqua Feuda Castrorum S. Laurentij, et Divilini, alias per Diestalmum Caporiacum, et Federicum ejus Filium possessa, ad Patriarchalem sedem devoluta essent; Artuiccus de Castello, pręstito prius, more majorum, fidelitatis

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

juramento, eadem ab ipso impetravit anno à Christo nato 1281. Hoc itidem anno Richardus Subclevius sponte, et libere partem suam Castri Subclevij, Pagique inhærentis in Manibus eiudem Antistitis cum resignasset, Stephano ipsius Richardi propinquo tradita fuit. Circa hæc fere tempora Crmanus quoque, et Franciscus Illegii Carneg. plura eorum insignia Feuda Leopardo et Prugnesio fratribus Civitatensibus largiti sunt, quæ postea ab ipsis, sive hæredibus Civitatensi Capitulo iure legati relicta fuere. quorum hodierno quoque die ab eodem Capitulo fructus in Carnea exiguntur. Raimundo postea vita functo, Petrus Gorius Capuanus, Archiepiscopus Patriarchatui præfuit annum unum, dies decem, cui Othobonus Catavinus Episcopus successit, nonus et sexagesimus Patriarcha. Is grave bellum gessit cum Carintijs Ducibus, et Richardo Caminensi, cui plures tum Forojulienses, tum Carni Castellani adhærebant, demum cum in illius subsidium Henricus Goritiæ Comes, cum auxiliarijs copijs venisset, eumque Patriarcha totius exercitus Imperatorem declarasset, collecta magna militum manu, et faventibus alijs omnibus civitatibus tam supra,

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

quam infra signisque colletis victoria potitus est. Hac mora, Goritię comes Patriarchę iussu ijsdem cum copijs, quibus hostes devicerat, Butrium obsedit, cepit, et diruit, Porpetumque Henrico Prampergio Equite, capite multato expugnavit. Castra inde ad Caporiacum, diuque obsessum, victa tandem Ludovici Caporiaci pertinacia, incendit, ipsumque Ludovicum Goritiam duxit captiuum, quem postea sacra coniux, pluribus in Villalta et Zuvanico prędijs, comiti pro eius redemptione traditis, captivitate liberavit. Eiusdem quoque Patriarchę tempore Illegium Castrum igne, uel casu, vel consulto, ut multi opinantur, funditus Combustum est, paucisque postmodum annis, Ludovicus Illegius, cum plura bona sua Capitulo S: Petri in Carnea concessisset, ipse una cum Federico, Hermani Illegij filio, ac Everardo Henrici Quintij pariter filio Civitatem Austrię migrarunt, ubi inter nobiles Cives adscripti fuere.

Othobono successit Cattonus Turrianus, qui immatura morte pręventus Patriarchali sede frui non potuit, dovoluta

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

dignitate in Caganum ex eadem Familia ortum, anno
à partu Virginis 1508. Tulmetini tunc primum, civili
bus discordijs conflictari cepti sunt, Ancillotus enim
et Ioanes Bertoldi, nec non Tedevicus Candidus, cum
sibi prę ceteris civibus, opibus, et Divitiarum copia
affluere viderentur, libertatis bono abusi, Tyrannidem
agere ceperunt, nactique plures, quos egestas ad quos=
vis facinus impelleret, optimum quemque, qui eorum
desperditos mores aversabantur, gravibus afficiebant in=
jurijs, et eo usque ipsorum excreverat impudentia, ut
vix ab honestioris vitę mulieribus indignas continere=
rent manus. Quamobrem excitato vepente universi Po=
puli tumultu, et in eos Tulmetinis irruentibus certa=
tim, pluribus confodiuntur vulneribus, ut cadavera
diem noctemque insepulta jacuerint, propinquis ipso=
rum ivam populi metuentibus, nec humare auden=
tibus. Sic parem meritis finem habuerunt ij, qui, di=
vinis humanisque legibus posthabitis, Patrię quie=
tem turbare ausi fuerant. Anno tricesimo Quadra=
gesimo

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

gesimo supra millesimum, Hermanus, et Ceteri Castri Mon-
tę consortes, Bertrando Patriarchę in mortui Pagani locum
suffecto, partem Feudorum, seu Armanię, Cerriventi, et Pa-
lulię Pagorum vendiderunt, itemque eo, qui proxime se
cutus est, anno a Francisco, et Odorico Pualterij, Candidi fi-
lijs Cverardoque eorum Nepote Civibus Tulmetinis, reli-
quam Feudorum eorumdem portionem, idem Bertrandus
mercatus est. Hermanus quoque et Henricus Luintij partem
Castri Zeachi, quam olim Franciscus Zeachus obtinuerat,
Petro Zeacho Andriutij filio vendidere. Verum hisce tempo-
ribus Comites Pualę, et Brugnarię Beachinus Purlia-
vum comes, Vallus Bertoldus, et Henricus Spilimbergij con-
sortes Colloreti, Caporiaci, Trisani, et murutij, Hermanus eques,
et Henricus Luintij Carnę Hermacoras Turrianus, Joan-
nes Franciscus Turrianus, Joānes Franciscus Corpetanus,
Civitatenses, Portunaonenses, plaresque alij, adjunctis si-
bi Comitis Portię copijs auxiliarijs, a Patriarcha descive-
runt, cum nimium adversę partis hominibus Bertran-
dus indulgere videretur; gravesque iam inter ipsos bel-

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

lum exortum fuerat, multaque damna utrinque illata, donec Apostolici Legati opera, induciæ ad tempus inter Patriarcham, et Goritiæ Comitem, ceterosque eiusdem factionis pactæ sunt. Hinc Patriarcha plura magnifica opera Utini, et alibi in Patria Forojulij ædificanda curavit, ac inter Cetera Clusiam, qua in Carnuntum iter est, Moscardamque arcem decem millibus passuum supra Tulmetium, per quam in Vallem Iuliam tenditur, a fundamentis erexit. Reliqua ab eo gesta, ejusdem epistola a Candido lib: 7 regesta demonstrat. Is demum, dum Utinum revertitur, paulo infra Spilimbergum, nil hujusmodi timens a nonnullis per insidias circumventus occiditur; cuius corpus Utinum allatum, honorifice in marmorea quadam area, quam ipse dum viveret S.S. Hermacore et Fortunati ossibus servandis destinaverat, Utinenses condidere, eique ad quoddam tempus divinis prestiti sunt honores. Nuper vero Cæsar de Nores Laurentinus Episcopus Apostolici Visitatoris munere fungens in Patria, Bertrandi Corpus in Templo maximo, ubi servabatur, Sepulture tradi

Jussit,

BIBLIOTECA C. ICA II UDINE

iussit, ejusque venerationem penitus abrogavit. Nec tamen Patriarchę hujus cędes inulta remansit. Nicolaus enim Boemorum Regis Filius, Caroli IV. Cęteris frater ut ad Patriarchatum delectus est, nihil sibi antiquius, digniusque arbitratus, quam ut prędecessoris cędem ulciscere-
1341 tur, magno coacto exercitu, Castrum Perpetum expugnavit, et euertit; Caporiaci partem solo equavit; Ioannem Franciscum Perpetanum, Henricum Spilimbergum, ac Rizzardum Varmensem capitis supplicio affecit; cumque omnes nefandę conjurationis reliquias, persequi decrevisset, in Carneam exercitum duxit, ibique Hermannum Quintium Equitem illustrem, et magni animi, magnęque apud Carnos auctoritatis virum, qui Quintium Castrum, ubi nunc Parochialis Ecclesia Dorti extat, antiquo iure obtinebat, segue eo, et loci natura, et ijs, quas secum habebat copijs fretus, recęperet, animo parato ad setuendum, Qualenus Patriarcha sibi vim inferre vellet, oppugnare instituit. Interim iubet omnes, qui arma ferre valerent, quam primum convenire, in Primisque Castel-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

lanos omnes, inter quos Ruitpertum Subclevium, qui cum longissimam interposuisset moram, tandem ubi nullum tergiversationis locum esse videt, egre eius obtemperavit imperio. Hic et sibi ob multa cōmissa flagitia, ac precipue ob stuprum duarum nobilium Virginum, quas inscijs parentibus secum in Castrum suum abduxerat, non modicum timens, et Hermano arctissimo necessitudinis vinculo devinctus, clandestinis cum ceteris Castellanis indictis conciliis de cōmuni libertate multa questus, non modo Patriarche auxilium denegandum, sed Hermano obsesso, subsidium ferendum esse senserat. Effecit itaque, ut ipse et Castellani pene omnes, litteras ad Hermannum clam mittere decreverint, quibus ipsum hortati sunt, ne deficeret animo, sed pristinam virtutem retineret; prope diem enim omnium copias illi in subsidium venturas. Traditis quidem litteris ad Hermannum nocturno tempore perferendis, a Patriarchalis exercitus excubijs interceptę ad Antistitem delatę sunt. Qui-

bus.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

bus perlectis Patriarcha, cognita Castellanorum perfidia, ac nemini communicato consilio, iussoque eum, qui litteras attuleral in vinculis servari, exitum rei sibi expectandum esse statuit. Postero die, cum nihil de litterarum interceptione Guitpertus inaudisset, veritus ne a multitudine proderetur, dissimulato consilio, in Castra Patriarchę cum copijs suis profectus est, ubi se de ~~vindicta~~ diturna mora purgare coactus, nullum gravius responsum accepit. Atilaris ergo Subclevius, quod bene sibi ex animi sententia evenisse putabat, statutum tempus, quo ceteri omnes, qui auxilia pollicitti fuerant, convenirent, avidissime expectabat. Interim Patriarcha diu noctuque sollicitus, ac vigilans in locis editioribus presidia posuit, hostesque aquatione prohibuit. Erat Quintium Castrum (ubi nunc videtur Ecclesia) in summo, sed leviter declivi colle situm, cujus radices decano fluvio alluebantur, superius planities, quę duorum fere millium passuum in longitudinem, et latitudinem quingentorum spatio patebat.

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

reliqua rupibus, et montibus arctabantur. Hac in modica planitie Patriarcha castra posuerat, neue repentinis imbribus flumen pertransiri prohiberetur, et exinde de pabulari cõmeatumue commode asportari, Subelivium pontem in eo conficiendum curavit, qui pons hodierno quoque Die incolis ad Edem Sacram convenientibus inservit. Neque vero Patriarcha obsidionem intermittebat, eoque cautius precavebat, quia proprior erat dies, in quo ex Castellanorum litteris didicerat, Hermannus Subsidium esse venturum, Subeliviumque habebat in Castris, cui Consilium suum omnino ignotum esse cupiebat. Interim quoque Die Hermanus ipse una cum Henrico filio levibus prelijs cum Patriarchali exercitu decertabat, mosque se intra Castrum recipiebat, id agens consulto, ut Patriarchę spera quam maxime posset deturbare, copiasque averteret, quo milites sui cõmodius aquam, cuius premebantur inopia, ex proterfluente fluvio haurire possent. Cum vero ex captivis cognovisset Patriarcha, hostes divitius aquę inopiam ferre non

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

non posse (occupaverat enim proxima fontibus loca) eoque redactos, ut nisi siti extingui vellent, eos fluvium necessario esse adeundum, dispositis presidijs, in eam incumbebat curam, ut omnes colis descensus diligentius custodirentur, ne qua nocte perduelles ad aquandum erumperent. Hermanus, iam fere agens extrema, pluribus et jumentis, et hominibus siti consumptis, intelligens sibi vel deditione, vel eruptione, consilium esse capiendum sustinendum tamen ~~dispendio~~ aliquantisper, et experiendum esse decrevit, opinatus aliqua ex parte, tot malis remedium adfuturum. Itaque media circiter nocte, delatos nonnullos expeditos milites ex castro, adaquatum mittere statuit, ex ea parte, qua flumen colli subesse ostendimus, juncto eis valido veterarum presidio, cui Henricum filium prefecit. quod cum jj, qui in superiori colle iacebat, cognovissent, ceterosque qui in castris erant, cōmilitones certiores fecissent, a tergo hostes adorti, ad unum omnes interceperunt, et inter alios Henricum Hermani filium, ad Patriarcham deduxerunt, quo diligenter asservari jusso, sequenti die obsidioni finem

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

nem imponere cupiens, Castrum totis viribus oppugnare
præcepit. Hermanus, cum per multas horas, eorum, quos a-
quatum miserat, frustra redditum expectasset, pessimum
suspicatus eventum, nec animo fractus audacter re-
sistebat. Sed Patriarcha, Hermanno nullatenus cedenti,
Henricum eius filium in vinculis positum ostendit, minitans, si in Pertinacia duraverit, de eo ultimum
esse sumpturum Supplicium. Quem cum vidit Herman-
nus Paterna cõmotus miseratione statim, abjectis ar-
mis, non tam sibi, quam filio vitam deprecatus, se in Pa-
triachę potestate dedit, qui adeo conjuratorum, a quibus si
bi periculum imminere videbat, odio exarsit, ut quate-
nus quæstione adhibita, Hermannum, filiumque ce-
dis participes fuisse comperisset, meritas de eis pœnas
sumere, nulliqne reo culpam condonare sibi in ani-
mo proposuit. Ambos igitur in catenas conjecit, Simul-
que Quitpertum Subclevium, quem a Patriarcha accer-
situm, invitum tamen in ipsius castra, sed dissimulato

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

animo

animo tandem advenisse, cujusque eas, quę ad Hermannum litterę mittebantur, interceptas fuisse, superius docuimus. Subito comprendi, et vinctum custodiri iussit, ut, coniuratione patefacta, singulos ulcisceretur. Ac nè hostem post se relinqueret, neve cui facinoroso imposterum, se in illud Castrum recipiendi facultas daretur, funditus divelli jussit, statimque ad Castrum Sublevij conversus cum omnibus copijs, ubi cum imparata omnia offendisset, Quitpertò nihil de Patriarcha cogitanti, ipsius uxorem cum filio impubere cepit, Castraque sine ulla contentione potitus est. Cognita postea causa, cum Quitpertum esse conjurationis participem, et plurimorum flagitiorum auctorem comperisset, eumque una cum Ermanno, et Henrico Hermanni filio capite multasset, Castrum everti. Minoris tunc Quitpertus filius, erat etatis, ideoque culpę expers à Patriarcha creditus, misericorditer agens, sublatam modo jurisdictionem, paterna bona, ac feuda ei restituit, atque inde profectus, Invillinum in Edito Colle situm, quia omnes Castellanos conjurationis conscios sciebat, omniaque Castra in Carnea, propter nimiam insolentiam licentiam, libidinem-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

que ab omnibus odio haberi constabat, penitus delevit, publico statuto edicto, ne quis ea ullo unquam tempore instauraret. Clades ista, non tam peculiariter Carneam percussit, quam Universum Forumiulium, siquidem, ne Castro quidem Tercenti inferioris, Melsi, S. Pilimbergij, ijsque omnibus, que superius memoravimus, peporcit. Cunctis igitur solo equatis, Jussis conjuratis meritas pendere penas, absentibusque perpetuo mulctatis exilio, Nicolaus tandem parato, ac tranquillo animo Carnee saluti consulere cupiens quam ob Castrorum desolationem, que pluribus ejus regionis Pagis preerant, novis institutis indigere intelligebat, Julmetium Se contulit. Ibi aliquos commoratus dies, Summam erga se, et Aquilejensem Ecclesiam Civium Julmetinorum fidem expertus, quod et ipse publicis testatus litteris reliquit, utque Singularis obsequij premia sentirent, et Oppidum ipsum pro communi utilitate augeretur, contraque hostiles impulsus muniretur, Communitati Julmedij omnia Vectigalia, et census Aquilejensi Ecclesie tam in Oppido, quam in agro debitos, in annos viginti

condonavit,

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

condonavit, ea tamen lege, ut ad oppidum muniendum, mœniaque perficienda inservirent. Nec satis sibi visum. Animo volvens, dispersam Universæ Provinciæ iurisdictionem in unum colligere, ac quasi non bene regenti corpori, et in membra distincto caput, quod cæteras partes in officio contineret, attribuere, totius Regionis prædictæ Communitati, regimen concessit. Statuit insuper, ne impositum ullum pignus, ultra denarios quinque, alibi, quam in Tulmetio venderetur, neve controversiæ omnes, quæ octo denariorum summam excederent, ac Civiles, Capitalesque Quæstiones, a quoquam in Carnea, quam ab ejus præsecto, quam Castaldionem nuncupavit, et Iudicibus, quorum electionem Comunitati permisit, (ut in ejus diplomate satius habetur) terminarentur. Eximia ista liberalitate eveti Tulmetinorum animi, sibique honorificum quidem, sed grave impositum onus ab amplissimo Antistite sentientes, ut scilicet tot hominum millibus præessent, sibi ipsis in primis leges dixere, moxque cuncta ad rectum vivendi ordinem pertinentia, in unam conflare, ac sancire

Statuerunt.

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

Sex igitur Consules initio creati, ijsque commissa potestas revisendi, ac quatenus opus foret, corrigendi statuta, tam ad judicij ordinem, quam ad rectum imperandi modum facientia, quę quidem in eam, quę nunc videtur, formam redacta, et a Consilio, et ab ipso etiam Antistite, comprobata fuere. Viginti exinde Consiliarij electi ex Civium numero, quibus Oppidi totiusque ditionis administratio demandata, et si unus vita migraret, sequenti Comitiorum die, qui est pridie Kal. Januarij, alter per majorem Consiliariorum partem, datis suffragijs, in Demortui locum substitueretur. Verum ne parvo in numero, aliquando consanguinitatis vinculum, rectum regendi ordinem interverteret, sancitum fuit, ne duo ex eadem familia fratres, utroque vivo, inter decuriones conscriberentur. His ita statutis, mœnia perficere, fossaque Oppidum circumvallare ceperunt, omnibus Carnes populis, Jubente Patriarcha, opem ferentibus; alteramque Turrim in monte, Oppido Superposito, erigere decreverunt cunctis, quę ad opus perficiendum necessaria forent,

Comparatis.

Eodem

Eodem fere tempore, Guidonis S. Galli Abatis litteræ Julmetinis perferuntur, quibus Ventionensium pedites populabundos ejus iurisdictionem ingressos, arcemque ipsam, et Abbatiam obsessam significabat. Austriacis tunc Ducibus parebant Ventionenses, ex quo Julmetini Amici Abatis periculum non negligendum arbitrati, eo potissimum, quod ex intima Patriarchæ familiaritate addictum non ignorarent, collecto non spernendo peditum numero, nulla mora in Abbatis subsidium movent, quorum cognito aduentu, Ventionenses, receptis nocturno tempore castris, re infecta, Ventionum revertuntur. Nicolao vero, anno Salutis 1368. in Civitate Bellunensi a Patriarchatu ad meliorem vitam translato, Ludovicus Turrianus substituitur, cujus Principatus initio, cum equites octingenti, qui Rodulphum Austriæ Ducem præibant, Forumjulij repentino impetu invasissent, prope Cassacum castramentati sunt, quos statim Dux ipse una cum Goritiæ Comite, ac tribus equitum millibus subsequutus est, vindicaturus, per Glemonenses, et Rampergios damna Ven-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

ventionensibus, Germanisque mercatoribus illata, ex quo in Patriarchatu bellum initium habuit. Verum dum a duce et Goritię Comite Vtinum obsidetur, sic petenti Ludovico, pax concessa est, addita lege, ut cum duobus ex Patria viris ad Carolum Cęsarem proficisceretur, quem controversiarum omnium Arbitrum delegerant, quo migrati, orta suspicione, Godulphum de Legnorum nece consilium cepisse, re infecta, domi reversi sunt. Interim Ludovicus, cum Annos septem Patrię presuisset, mortem oppetijt, Suffecto in ejus Locum Marquardo. Hic Carolo Cęsari intima familiaritate conjunctus, multis magnisque benefitijs ab eodem auctus, et dumque tanti Principis amicitia fretus, de bello ultro Venetis inferendo Consilium capit, anno 1381. e vita migravit. Ecclesię ~~prefuit~~ exinde prefuit Philippus Alanconius Cardinalis, illiusque regendę cura sub commendationis nomine cōmissa est, cujus rei indignitatem egre ferentes plures Castellanę factionis illustres Viri, et Vtinenses, illum ad Patriarchatus administrationem

nistrationem haudquaquam admittere statuerunt. Cum vero Alanconius, adjunctis sibi Francisci Carrarij Principis inhumanissimi, et canina facie perditissimi hominis auxiliaribus copijs, quod habentibus Forolulensibus obtinere non posset, id vi, atque armis assequi cuperet, communi omnium consilio, bellum gerendum consulerunt. Missi igitur quam primum sunt ad Tulmetinos oratores, videlicet a Simone milite de Colloreto Doimo da Castello alijsque socijs, Henricus Colloretanus, ab Utinensibus vero Jacobus de Montagnaco eorum Civis, qui Tulmetinis decurionibus rei indignitate, imminentegue universæ Provinciæ periculo ob tanti exercitus potentiam exposito, suaderent, ut prompto secum animo ad Patriæ defensionem conspirarent, atque secum duos idoneos viros Utinum venturos imperarent, ubi simul, quid pro communi salute agendum esset, decerneretur. Tulmetini nullam interponendam moram arbitrati, Leonardum a Prioribus, et Nicolaum Leopoldum Concives ad hoc electos Utinum miserunt, data facultate, quodcumque sibi videretur

optimum, cum socijs eorum nomine sanciendi. Illuc Cum Oppidani, Castellanique convenissent, ut communi consilio de Forojulensium libertate consuleretur, in eam devenere sententiam, ne quis ullum periculum publicę salutis causa respueret, et a Veneto Senatu, quem ad Patrię quietem conservandam propensum persępe experti fuerant, opem implorarent. Non indigni, vero mihi esse videntur ij, quorum opera, et Consilio ingens tunc Forojulensis Provincia dedecus, et detrimentum evitavit, ut eorum nomina, ad futurorum memoriam recenseam, et sunt; Civitas Vtini, Tergesti, Tulmetij, Glemonę, Ventionis, Marani, S. Viti, Montisfalconi, Portusgruerij, Faganeę, et metunę: ex Feudatarijs, Strasoldi, Colloreti, Ragonci, Salvaroli, Valuasonij, Partissani, Sbroiavachę, Caporiaci, Trisani, Frattinę, Prodoloni, Meltij, Murutij, Pertij, Prampergij, Fonteboni, et Pupetani. ab his itaque deliguntur Federicus Savorgnanus Eques, Ioannes Colloretus, Doimus Castellius, Blasius Lisonius, Dietalmus Andriota, et Nicolaus Maninus, quibus hujusce belli cura demandata, collecto Feudatorum exercitu

Iunctisque

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

iunctisque auxiliaribus copijs, quas Antonius Venerius Venetorum Princeps, in Patrię periculo liberaliter concesserat, Ducibus Petro Mauroceno, Francisco Zeno, et Iacobo Dradonico, Castramentati sunt. Carrario namque, qui in Patriam cum valido exercitu iam irruptionem fecerat, multaque Oppida, et Castra vel expugnaverat, vel per deditionem receperat, nec pauca immania, impiaque facinora addiderat, ut ne a Sacris quidem locis Sacrilegas continere manus, furenti, omniaque dir ippienti occurrerunt, collatisque signis prope Savornianum, cum aliquandiu aneps pugna videretur, demum cesis omnibus fere hostium copijs Forojulienses memorabili victoria potiti sunt, ex qua statim pax orta est, Alanconiusque cum extremum vitę diem clausisset, Romę in Ede Divę Marię Transtyberinę conditus est. Ioannes Moravi Ducis Filius Alanconio suffectus est, quem ubi Tulmetini Patriarcham creatum esse cognoverunt, Oratores ad eum Ioannem Bertoldum et Cristophorum Marcum in Moraviam usque gratulatum de nova dignitate mittunt, qui quidem a Patriarcha per-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

humaniter ac magnifice excepti, ingentes Tulmetini Oppidi augendi, ac nobilitandi pollicitationes retulerunt, quas ut Principem decet simul ac Forum Julij ingressus, Patriarchatum adijt, ad unguem prestitit. Oppidum namque, et Communitatem Tulmetij, non vulgari dignitate decorare volens, eam caput matricem, ac Dominatricem Provincię Carneę universę edixit; Ultra vetera ipsius Communitatis insignia, Turris nempe, et Aquila portę insidens, concessit Crucem albam intra Cęlestem Campum, rubeo circumductum limbo, quibus et pro vexillo, sigilloque uti posset. Conciliatricem pręterea totius Populi consensus, quotiescumque dissensio evenerit, delegit; suffragia inter cęteras Communitates attribuit, Merum, ac mixtum Imperium (ut Publico videtur diplomate) cum omnimoda potestate gladij tradidit; Statuitque ut Prefectus, et Consilium Tulmetij vel atrocibus casibus in quoscumque, nullo excepto, summam vitę necisque haberent potestatem, ac ut innocentes absolvere, sontesque justis plectere pęnis, libere,

ac sine

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

ac sine provocatione posset. Addidit insuper, ne aliquis auderet quemcumque Communitatis subditum in ejus vocare coram alio Magistratu, quam Judicibus Julmetij, salva tamen ad Patriarchalem sedem, eiusque Vicarium Generalem, appellatione. eidem quoque Comunitati largitus est facultatem intra Oppidum recipiendi, et ab omni prorsus injuria tulandi exules cuiusvis criminis reos, exceptis tamen casibus in Urbe Aquileja commissis, Hęreseos, Perduellionis, Incendij, Sacrilegij Parricidij, Veneficij, et aperti Latrocinij. Nundinas quoque iam intermissas, et quę septimo quoque die celebrabantur, ad vetevem consuetudinem revocavit, empta vectigalium pensione, dummodo ves: emptę ex Carnea non abducerentur; multaque alia preclara gesta in Communitatem exercuit, quę brevitatis causa omittuntur. Sunt, qui Joannem istum necis Federici Savorniani, in Sacello eius Domui proximo, peractis manę Sacris, interempti conscium fuisse asserunt, sed quantum aberent, et id eo inscio, et absente perpetra-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

tum fuisse Utinensium litteræ Julmetinis, redditæ argumento sunt, in his verbis: Honorabiles, et circumspecti Viri, et Amici, et tamquam Fratres Carissimi. Enorme excessum pridie in Personam Strenui militis ol: D: Federici Savorniani perpetratum, qui proditorio modo, et contra omnem humanitatem in Templo, idest in Capella prope Domum suæ habitationis, completa missa, interemptus fuit, vobis tamquam sinceris-mis fratribus, quos pro constanti tenemus, de nostra amaritudine condolere, cordibus angustiatis, Significa-mus, vestram amicitiam affectuose, et instanter precantes, qualenus hujusmodi casus enormissimus sibi debeat displicere, Statumque hujus Terræ ad honorem Emi Dñi nri Patriarchæ, Sanctæque Aquilejensis Calesiæ, et totius Patriæ habere Strictius recommandatum, pro ut de vestra sinceritate plene confidimus, rogantesque nos instantissimè ut prædictum Dominum Patriarcham Supplicare velitis, qualenus pro honore suo. De homicidis, et proditoribus,

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

bus, qui prędictum Dominum Federicum occiderunt, digne-
tur Justitiam reddere debitam, et condignam pro bono sta-
tu comuni totius Patrię, ad hoc ut in ipsa nunquam hu-
jusmodi casus perpetrentur. Datum Utini die 17. Feb.ri 12.
inditione. Antonius Capitaneus, Consilium, et Comune
Utini cum fraterna dilectione. Ultimum pręterea Suppli-
cium, quo fuit Elisabeth ejusdem Federici Noverca cum
Duobus Civibus Utinensibus illius sceleris conscijs
affecta, ipsum Patriarcham penitus nullius culpę af-
finem fuisse ostendit. Is tamen, cum nimis adversę fa-
ctioni indulgere videretur, Tristani Savorniani, Federici
filij opera, dum solus in Castro Utini deambularet, cir-
cumventus occiditur; cujus quidem interitus non ali-
unde duxit originem, quam ex dissensionibus, quę prorsus
semper fuere, eruntque pluribus, et populis magno exi-
tio, quam bella externa, quam fames, aut pestis, aut
si quę his Majora, aut graviora exempla solent accidere.
Joanni successit Antonius Caiense ex illustri Familia ortus.
Hic inspectis Superiorum Patriarcharum concessis Tulmetinę

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Communitati privilegijs, non solum in omnibus compro=
bavit, verum etiam quia municipali lege in controversiis
de foribus, et mulierum juribus, actori optio dabatur, ut
trum mallet, sive primarium Judicem, sive Generalem
Foriiulij Vicarium adire decrevit, ac singulari quodam
privilegio sanxit, ne cui Tulmetino, Carneove un=
quam, ne in his, quos supra diximus, casibus, liceat, coram
alio Judice agere, quam coram Judicibus Tulmetij, ea=
que in Tulmetinos benevolentia fuit, ut cum Neapolim,
et non-nulla negotia tractandi, et balneorum remedio ad
pedum dolores utendi gratia concessisset, eos de Statu, et
valetudine sua humanissime certiores facere, ac illis Pa=
triæ tutelam commendare minime dubitaverit. Id vero,
ut plenius ex ijs, quas Tulmetinis misit, litteris cogno=
scatur, visum fuit earumdem exemplum hic ap=
ponere, quod est huiusmodi. Nobiles, et Fideles di=
lecti Nri. Ut Fidelibus nostris, gressus nostri pa=
tefiant, significamus vobis, quod pervenimus in par=
tes Regni feliciter, ubi ab omnibus magnificis

Dominis

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Dominis Consanguineis, et alijs amicis nostris, cordialiter, amiceque recepti fuimus, et consideratis Maris, et Terrę turbinibus, Jesu Christi gratia, satis sospites, et fortes fuimus quoque cum Ser.mo Domino nostro Rege, qui postquam nos grate, humaniterque suscepit, ita ut verbis, calamoque explicare nequeam, iussit nos, ad Ill.mas Dominas nostras, Dominam Reginam, et Joannam, Salernum accedere, ubi sunt pro expediendis negotijs D. Joannę prędictę, et sic faciemus, putantes negotium illud cito, et feliciter expedire, sed prius balneis potituri sumus, quibus peractis, statim Deo favente, cum integra sanitate in Patriam vestram Foriiulij revertemur. Vos valete feliciter, et estote solliciti, ac prompti ad Patrię defensionem, si quid acciderit, pro ut de ~~mode~~ vestra fidelitate, et constantia confidimus. Data in Terra nr̃a Pedemontis 2 Maij 1401. Eodem anno Florentini, qui a Galeatio Mediolanensium Duce, gravi bello premebantur, Rubertum Bavarię Ducem, nuper Ladislao Boemo advocato ad Imperium adductum, sibi subsidio in Italiam accersivere, eique, cum

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

primum ad Benacum Lacum pervenisset, Magnam se pecunię vim numeraturos pacti sunt, quam conditionem Rupertus non invitus accepit. Dum igitur Rex esset in itinere, ac per Superiores Alpes copiarum partem ducere constituisset, audissetque Julmetinos metuentes, ne ad eorum damna exercitus ille descenderet, Montem Crucis, ęterasque tarnę Alpes, qua in eorum Provincia iter patet, valido militum prę-sidio munisse, pręmisso Tabellario, per literas a Julmetinis, ut iter per Carnicam Provinciam exercitui suo sine ullo maleficio transituro pateret, enixe precatur, quas ad fidem faciendam hic quoque inserere voluimus. Rupertus Dei gratia Rom. Rex semper Augustus. Honorandi Dilecti. Quia nonnulli de gentibus nostris adhuc retro existentibus segui nos cupientes, iter suum per Terram, et Dominium vestrum arripere decreverunt; quo circa vos Rogamus, et attente desideramus, quatenus prefatas gentes nostras per Terras et Dominium vestrium

Benacum Toscolano, villaggio Bresciano alla parte occidentale del Lago di Garda.

equitate

equitare permittatis, ejusdem etiam victualia, et sumptus apud vos pro pecunia ordinando; in quo nobis complacentiam singularem ostenderetis, sciturus et vos cum predictis nostris gentibus ordinasse predictas terras, et Dominium vestrum absque aliquo notabili damno pertransituros. Datum Laicheldorf, in die Beati Martini Episcopi, anno Domini 1401. Regni vero nostri a.° Julmekini, his acceptis litteris, stultum esse arbitrati tanti exercitus impetum viresque in se temere convertere, data, acceptaque similiter fide, regias Copias per suam Provinciam, extra Oppidi menia admisere, que quidem ubique comiter, ac liberaliter habite nemine leso cepitum ad Rupertum iter tenuere. Rupertus tandem ad Benacum Lacum cum Palatij copijs congressus, fractusque, Tridentum primo, mox in Germaniam se recepit, et Caietanus, parvo interjecto tempore, cum annos septem menses duos Ecclesie Presuisset, non sine maximo universe Provincie merore e vita discessit.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Liber. Tertius.

Defuncto Caietano, dum Eclesia æstuaret, eo quod Angelus Corrarius Venetus, Gregorius, 12, ac Benedictus 13. de Pontificatu disceptabant, Antonius Panserinus Gruariensis a Benedicto ad Patriarchatum deligitur, quem paulo post Gregorius dignitate spoliavit, sed assumptum semel Principatum deponere renuens, armis illum tueri totis viribus conabatur, Gruarienses enim pluraque alia Oppida, multique Feudatarij, eius partibus adhærebant. Hinc grave, publicum, intestinumque bellum initium habuit. Namque Civitatenses, Glemonenses, Tulmetini, et Venetionenses eundem Antonium in Antistitem recognoscere noluerunt, cumque sibi bellum cum eo gerendum esse non ignorarent, Oppida ipsa tam contra eundem Antonium, quam alios quoscumque pro patriæ conservatione usque ad novi Patriarchæ electionem legitime fiendam, defendere statuerunt. Ut vero Communis Oppidorum defensio firma haberetur, Generale inter eos fœdus Solemni

Omnium

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Omnium iuramento vallatum inerunt, cui paulo post Nicolussius Comes Pratensis, Albertinus eius filius, Valvasonij, Spilimbergij, et Oppidani S. Viti devincti sunt. Qua intellecta re, Antonius non modicum equestrium, et pedestrium militum numerum sibi comparavit, ex quo metuentes Prate, Comites, et Oppidani S. Viti, ne adeorum damna exercitus ille se conferret, frumentaque tunc in agris existentia destrueret (messes enim appropinquabat) a Tulmetinis, ceterisque Superioribus Oppidis, iure Fęderis colligatis subsidiarios milites receperunt, ut ne dum hostium impetum propulsare, sed ultro etiam eisdem damna inferre non dubitarent. ~~Hac~~ Nec multo interjecto tempore utriusque bene gerendę rei occasio oblata est. Cum enim Antonij equites, peditesque Pratensem Comitatum prędabundi invasissent, Lagos Corvę, et Azani incautos, igne immisso destruxerunt; quod cum Nicolutius, et Albertinus ex fumo, clamoreque cognovissent, qui ultra proprios milites, Fęderatorum quoque ut dixi-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

mus, penes se habebant, hostes insecuti eos preda onustos prope Custodiam Corue inventos viriliter aggressi sunt, et post pugnam utrinque atrociter editam, in qua Albertinus inter confertissimos hostes super ponte Metune fortiter pugnans aliquantulum in ore, nasoque vulneratus in aquam dejectus est, equi tamen beneficio flumen tunc ob imbres pertimescendum evicit. Demum Antonij milites in fugam vertuntur, et undique a Victoribus in ripis obtruncantur, alios in aquam compulsos, gurgites ferunt etiam peritos nandi, alios lassitudo, vulnera, et pavor degravant, ita ut omnes hostium perierint preter duodecim, qui in ipso pugne initio, fuga saluti sue consuluerunt, et sexaginta, qui captivi remansere. Capti quoque sunt equites decem; reliqui vero ad vicinas sijluas confugiendo insequentes hostes evaserunt, cujus rei feliciter actę testes sunt Nicolussij, et Albertini littere, Julmetium conscriptę. Eodem fere tempore Oppidani

S. Viti.

S.Viti Nicolusium quemdam Antonij prefectum eorum Agros incursionibus infestantem, pluribus suis militibus interfectis, Portogruarium reverti coegerunt, bovesque, et ejus generis Animalia iii, oppidum ipsum pascuationis gratia egressos, abduxerunt, que quidem preda ultra quadringentos aureos vendita, militibus distributa est. Interim Gregorius xii. Antonium Concordiensem ad Patriarchatum assumpsit, cuius litteras Tulmetinis conscriptas, in quibus hujusmodi eis significat electionem, et Patriam Forijulij commendat, registrandas fore duxi.

Antonius Dei Gratia Patriarcha Aquilejensis. Nobiles et prudentes viri, et Amici nostri dilecti. Ad gaudium, et exultationem, vestris, presentium serie, significamus dilectionibus, quomodo nuper Sanctissimus in Xto Pater et Dominus noster D. Gregorius divina Providentia Papa xii in Patriarcham nos elegit Aquilejensem, et, licet indignos, sua benignitate promovit, et creavit; unde dilectiones ve-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

stras, quę merito de hujusmodi promotione nostra lę-
tari possunt, requirimus, et hortamur, quatenus in
omnibus, quę honorem nostrum, et Ecclesię no-
strę Aquilejensis, ac Statum pacificum, atque
tranquillum illius Patrię nostrę Jovitulij concer-
nunt, vos promptos reddatis, favorabiles, et benignos,
pro ut de prędicta vestra dilectione plene confi-
dimus. Significamus insuper uobis quod pro bono
pacis illius Patrię, huic excelso Dominio Vene-
to placuit, quod hic sedeamus, quia ipsum Do-
minium ad tractandum de ipsius Patrię pace, et
concordia misit nobilem Suum Oratorem ad
Patriam ipsam, quam ac Statum, et honorem
nostrum vobis precipue cōmendamus. Datum Ve-
netijs sub Nostro annulari Sigillo, quo alias ut
Episcopus Concordiensis utebamur, die 16 Martij
1409. His tamen non obstantibus ceptum in
Patria bellum non desistit; ob scisma enim
inter Pontifices exortum Concordiensis Episco-

pi-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

pi electio, pro ut et Gruariensis illegitima quam plurimis uidebatur, quam ob rem cum idem sibi Patriarchatus possessionem consequi difficillimum fore animadverteret, Romam se contulit, ibique sine Patriarchatu defunctus est. Novi itaque Antistitis legitimam electionem procurandam censerunt foederati populi, qua propter singulos, quilibet ipsorum Oratores ad Romanum Pontificem transmiserunt, rogatum ut gratus ipsis Antistes crearetur; plures enim illustres viri eam dignitatem obtinere nitebantur, inter quos Malatesta, et Pandulphus Malatesta filius, Tulmetinis hujuscemodi litteras per Oratores suos reddiderunt. Nobiles, et Egregij amici nri carissimi. Post debitas, condignas, et affectuosas salutationes, cõmissimus aliqua nobilitatibus vestris nomine nostro referenda, nobilibus, et Egregijs Legum doctoribus nobis dilectis, et Oratoribus nostris domino de Zainoroldis de Bisauro, et Almerico del Lin de Sacilo, harum ostensoribus. Quorum proinde relationibus

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

tamquam nobismetipsis, rogamus nobilitates ve-
stras, ut eis placeat, et velitis fidem credulam adhi-
bere. Ordinata Pisauri, die Decima Maji, et data
Brixię 23. eiusdem mensis indictione 3ª Summa
Legationis hę fuit, ut Julmetini Pandulphum
pręjectum in Patriarcham acceptarent, et in hanc
sententiam litteras Oratori suo apud Pontificem
Cęgenti conscriberent; videbatur enim Pontifex
novum Antistitem de Forojulentium voluntate crea-
turus. Ais responsum dedere Julmetini, se de Anti-
stitis creatione una cum ceteris Fęderatis commu-
ni consensu antea decrevisse, et oratoribus ob caus-
sam ad Pontificem missis, Speciale mandatum uni-
tim tradidisse, nec sibi licere aliter nunc decerne-
re, quam, quod semel actum fuerat; quod si in-
presentiarum res integra ageretur, libenti pro-
fecto animo, Illustrem illum virum, quantum in
eis esset, in Antistitem commendaturos. Interim Ne-
monenses, et Julmetini collecto non modico mili-

tum

tum numero Fontanambonam vi capiunt, et diripiunt, exinde Buiam Castrum, loco, natura munitissimum obsederunt, et habitatores Castri Melsi ob harum gentium propinquitatem timentes ne ad sui destructionem se conferrent, huiusmodi litteras Julmetinis a Matteo, Francisco, Conrado, et Thoma Prodolonijs conscriptas, attulerunt. Nob: et Eg: Viri Amici Nostri Carissimi. Quia nos intelleximus, quod Vicini nostri, et habitatores Melsi, ac illi, qui se reduxerunt, et reducunt ad Castrum prędictum, videntur magnum habere timorem, ne damnum aliquod accipiant a gentibus vestris, amicitiam vestram rogamus instanter, ut cum semper optaverimus, et optati sumus vestrum bonum, et omnem indemnitatem vestram, vobis placeat cum ipsis gentibus vestris taliter providere, quod non offendat in bonis, paritergue in Personis habitatores, vel se quomodolibet reducentibus ad dictum Castrum, et villam Melsi, et si demum de intentione vestra prętenderent aliquos Colonos Dominorum de Colloreto

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE 43

offendere quod non credimus, rogamus ut Coloni illi et Consortes nostri Antonij de Melso, nullum a vestris militibus recipiant damnum. Providebimus enim et nos viceversa, ne vos, et gentes vestre per habitatores illius loci, in aliquo offendantur. Deus autem bene novit, quod Libenter videremus bonum, et Tranquillum statum Patrie nostre. Placeat ergo, amicitie vestre, rogamusque instanter, ut super his vestram responsionem, per litteras habeamus. Datum Prodoloni die 3. Idus ind.a 3. 1410. Quibus quidem, ita Consilio decernente, rescriptum fuit, quod Julmetini suorum militum Prefectis expresse commiserunt, ut amicorum suorum, inter quos ipsos Prodolonos connumerant, bona omnia illesa intactaque forent, nec aliquod eis quoquo modo damnum inferrent, iterumque illud eis mandaturos esse, dummodo intra Castra Melsi inimicos Collegatorum, eorumque res, et complices non susciperent, nullumque eis auxilium prestarent, vel Subsidium. Paulo post Buie Castrum capitur, et diripitur, quod una cum

Fontanabona.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Fontanabona Utinenses post gentium discessum
recepere. Veneti autem Patrię Forijulij desolationem
miserti Iacobum Zoltinum, et Bartholomeum Na-
nium Patricios viros Oratores in Forumjulij misere,
quorum opera in Oppido S. Danielis inter Collegatos
utriusque partis, circa finem mensis septembris 1410.
initę fuerunt treguę usque ad totum futurum men-
sem Martij 1411, pro quarum observatione ydem Ve-
neti Oratores Tulmetinis, Ventionensibus, et Semo-
nensibus huiusmodi litteras dedere. Magnifici et
Eq.ti Fratres Hond.i Licet iam ante in praticis, et
sermonibus uobiscum, et cum tota parte vestra
habitis diffuse satis affectionem quam Sanctissimus
D. noster Pater Papa, et Ill.mus Dux Dom. Venet. ad
bonum, et quietem huius Patrię habent, et eorum
intentionem vestris benevolentijs expresserimus, ta-
men ut iterum nos certiores reddamus, data per
nos notitia iam dicto Summo Pontifici, et Duci Dom.
de inducciarum conclusione, modo inter eptera

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

responsionem accepimus, et mandatum, quod ante nostrum discessum vobis, et alijs Comunitatibus, et Nobilibus Patriæ utriusque partis, dicere, et scribere debeamus, quod conclusionem induciarum, et vostram optimam dispositionem gratissimam habuerunt, et illam laudant, et commendant uos instanter hortantes, quod ad conservationem induciarum totis viribus intenti sitis, et insuper quod quam citius fieri possit partes procurent iterum suos Oratores ad ipsum Summum Pontificem mittere; pro hujus Negotij confirmatione. Ulterius, quia licet observantia induciarum sit utilis vobis, et universæ Patriæ, ac ejus quieti; tamen quia bellum, et Desolatio Patriæ d.o Sum. pontifici cordialiter displicet, et non minus Duci Dom. prælibato, et quia Turbatio, et fractio induciarum cadit ad non modicum Damnum Civitatis Venetiarum, perseverantes in eo, quod sæpe dictum fuerat, denuo declarant, quod si induciæ

observabuntur,

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

observabuntur, dum Sum̃. Pontifex, et Dux Dom: summopere placebit, et habebunt exinde efficaciorem causam habendi honorem, et comoda vestra cordibus suis infixa. Ea propter eorum nomine pro universali Patriæ bono, vobis instanter suademus, atque Rogamus, ut velitis efficere, quod induciæ prædictæ observentur, et quod viæ apertæ sint, et securæ, nec non ut vestros Oratores cito pro celeriori rerum conclusione ad curiam transmittatis, ad quæ omnia vos etiam quantum possumus, nomine nostro induximus, et rogamus. Similes litteras etiam Communitati Civitatensi, et Nobilissimis ultra Tulmetium scripsimus; huic Comunitati Utini hæc efficaciter diximus, et alijs suis Collegatis similiter nota fecimus, ut ambæ partes sint de his intentionibus admonitæ. Valete Utini die 8: 9bris 1410.

Exacto Induciarum tempore, cum utriusque partis Oratores ad Sum̃um Pontificem missi, non dum rem sibi cõmissam ad exitum perduxissent, eodemque vigerent civilium discordiarum causæ, illico Bellum

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

subsecutum est, tuncque Civitas Austrię, Ilemona, Julmetium, et Ventionum omnibus eorum copijs Carolum Lium publico statuto stipendio prefecere. Utinenses, dum Brucarius, Aubertaneus eques, et Prefectus militum Hernesti, et Federici Austrię Ducum, armata manu Forumjulij introijssent, se eidem, suaque omnia dedere, parvoque interjecto tempore, Federicus Ortemburgius Comes a Sigismundo Imperatore in Patriarchatu Aquilejensi Vicarius constitutus, eodem se contulit, ipsumque Civitatenses, Julmetini, Ventionenses, et Ilemonenses, tamquam Patriarchalem Vicarium non ante recepere, quam solemni jurejurando pollicitus sit, illico secuta legitima Antistitis creatione, omnia ad Patriarchatum pertinentia ipso Antistiti libere, et absque contentione renunciare. Interim Utinenses propryjs viribus, et Austrię Ducum presidio freti, Civitatensium fines assidue infestabant. Quapropter Julmetini, quingentos ad eos

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

vetusto fœdere, milites iusserunt proficisci, itidemque pro virili Cętera oppida fecerunt, cumque secunda Iunij ejusdem anni, gentes Civitatensium, et Collegatorum suorum, sub Georgio Ortemburgij Comite, et Carolo Pio Fœderatorum Cōmunitatum, militum prefectis, Morteano Pago vi capto, et diruoto, Civitatem Austrię versus proficiscerentur, magnum Utinensium Equitum, et peditum numerum obviam habuerunt, quibus prę erat Franciscus Manzatonus, confestim hinc inde conclamatum, et pugnę initium factum est. Diu inter ipsos anceps certamen stetisse dicitur, ut neque clamor primo sublatus iteratus sit, neque signa permota loco, retrove recepta, neque recursum ab ulla parte sit, sed in suo gradu obnixi milites sine respiratione pugnabant. Fremitus Ęqualis, terrorque idem pugnę, quum in defatigationem ultimam, aut noctem spectabant. Iam vis viris, iam ferro acies deesse videbatur, cum Franciscus Manzatonus Utinensium Prefectus, dum strenui ducis, militisque officio fun-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

gitur, ingenti vulnere afficitur, et equo labitur, quo repentino casu conterriti milites, eum obijsse existimantes, clamoregue a Feudatarijs renovato, moventur gradu, deinde repelluntur, postremo vero in fugam conjiciuntur. Magna eorum pars cesa. Capti Vtinentium Equites decem et octo una cum Manzalono; pedites vero ultra quinquaginta; preda etiam non modica, preter suas recuperatas res, et victoria potiti sunt. Vigesima postea ejusdem mensis, Venerius Venetti Principis Orator, ejusdem Literas, Julmelinis subscripti attulit tenoris. Michael Steno Dei gratia Dux Venetiarum &c. Eq.ti et prudentes amici dilecti. Mittimus ad presentiam vestram in nostrum honorabilem Oratorem Marcum Venerium dilectum civem nostrum, cui nonnulla cōmisimus vocis officio vestre benevolentie referenda, ipsam deprecantes, qualenus relationibus ejus, tamquam mente nostra venientibus, libeat credulitatis fidem

plenissimam

BIBLIOTECA UDIN

plenissimam adhibere. Dat. in nro Ducali Palatio die 9 Junij Ind.e 4. 1411 Is a Julmelinis liberaliter acceptus, cum Reipublicę Venetę in Universam Patriam, optime dispositam mentem exposuisset, pluribus rationibus eis suadere conatus est, ut arma inter se ipsos met Forojulienses assumpta deponerentur, et inducijs iterum pactis, pacis, et unionis via aliqua, communi omnium consensu, perquireretur, Patrię desolationem, et tot ab omnibus passa incomoda, commemorando. Julmelini, eas, quas potuerunt maiores, inclito Principi, Sapientissimoque Senatui Veneto, gratias se habere dixerunt, qui toties huius miserandę Patrię cladium misertus, immissum in ejus viscera incendium, extinguere, conatus sit, segue illius Principis causa ad omnia paratos, et dispositos obtulerunt, quę ejus Patrię quieti proficua fore viderentur, dum Federatorum suorum eadem sit mens, et dispositio, a quibus nulla precedente causa discedere, sibi incongruum, et damnosum fore: nomi-

gnora Patr.

BIBLIOTECA CIVICA UDINE 47

Venerius optimam illius consilij mentem laudavit, et ad cęteros eorum Fœderatos eadem exposituros pergere dixit, et hortatus, ut in proposito perseverarent, ad reliquas se contulit Civitates. Verum cum res ob diversas ab utraque parte propositas difficultates in dies potraheretur; denuo Venerius tribus Superioribus Communitatibus Tulmetij, Ventioni, et Glemonę huiusmodi litteras conscripsit. Mgi et Egi Doñi sicut scire debetis, fluxerunt iam octo dies, quibus veni ad hanc Terram Civitatis Austrię cum certo mandato Illmi Ducis mei Dominij Veneti, universalem statum, et cōmodum totius Patrię concernente, expositaque intentione prefati Ducis Domi huic Communitati, responderunt, quod sine vestro consensu, et deliberatione ad ea, quę sibi exposueram, decernere, vel conclusive respondere non poterant, et propterea illico dictam meam expositionem vobis significare decreverunt, affirmantes mihi, quod sine dubio per totam diem

Sabbati.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Sabbati proxime preteriti, habuissent intentionem et responsionem vestram, et sub ista spe ipse, et verbis usque nunc me tenuerunt, excusantes se, et inculpantes eos, et vestras Communitates, quia non suo, sed vestro defectu procedit ista dilatio, ulteriusque dicentes, quod pro eis non deficiet, quin sequatur tranquillitas Patrie et quod si intervenerit consensus, et deliberatio vestra in bonum, res bene succedent, et quod vota prefati mei Ducis Dom̃i que tamen ad Nihil aliud, quam ad conservationem libertatis Patrie et Ecclesie Aquilejensis aspirant, et optatum sortirentur effectum, ad quam intentionem etiam pridie inclinassent, si vestre Communitates similiter voluissent. Quamobrem tam demora predicta, quam etiam de tali intentione vestra, si sic est, quod tamen difficilime credere possem, etiam si viderem, admirationem assumo, considerans quam leto Animo, qua voluntate, me illis in partibus existente ad pacem, et induvias, sublatis

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

illis causis, quas scitis, inclinare, et assentire videbamini. Considerans etiam, quod pax, et tranquillitas Patriæ magis vobis refert, quam cæteris, maxime ratione mercaturæ, cui vos potissimum dediti estis, sine qua exerceri non potest, attentis quæ non minus precibus et interpositione Ducalis Dominij præfati, cuique voluntati, maxime cum commodum, utilitatem, et honorem vestrum attingant, merito confirmari debetis; Scitis enim quam dulciter et favorabiliter in Civitate Venetiarum videamini, et quibus prærogativis gaudeatis, et qualem fidem antedictum Dom: meum de vobis gessit in negotijs istis, et alijs occurrentibus. Multæ quidem possent rationes adduci, quibus aliter evadere non possem, quam quod intentionem firmam, et solidam habetis ad pacem, et quietem hujus Patriæ, cujus vos estis pars non exigua, licet aliqui aliter mihi demonstrare conentur. Et propterea vestras magnificentias efficaciter hortor, et rogo, ut

voluntatem

voluntatem supradicti Dom: mei, ut dicunt, vos certiores reddiderunt, et prędicta omnia utiliter ponderetis, et vos taliter geratis, quod pax, sive inducię et tranquillitas Patrię ex vobis processisse noscatur, quodque vobis oppositum obiici non possit, nec super humeris vestris hoc onus imponi, sicut multi facere quęrunt. Placeat igitur vobis subito aliquod michi rescribere, et quęnam sit voluntas vestra, me cõmonefacere. Dat: in Civitate Austrię die 28: Julij 1411. denum eiusdem Veneti opera inducię inter communitates prędictas, ac Vtinenses, et utriusque partis Federatos ad tres futuros menses subsequuntur, ut interim sublatis hinc inde offensionibus, pax induceretur; sed jam altius, quam ceteri existimabant belli cupiditas hominum animis insederat. Sigismundus enim imperator, et Pannonię Rex, cum se Patriarchalis dignitatis defensorem profiteretur, Ortemburgio Comite, id per Litteras postulante, magnam equitum copiam preparaverat, quam sub Philippi

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

Florentini Themespurgensis Comitis auspicijs in Patriam mittere decreverat, ad quam mox ipse, cum valido exercitu, venturus erat. Interim vero Julmetinis a Guilielmo Comite ejusdem Imperatoris Oratore, hujuscemodi litterę reddite sunt. Sigismundus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, Ungarię Rex &c. Fideles dil: nri. nedum ad nostri notitiam, sed ad partes orbis evigilans, et laudabilis fama resulget de constantia inconcussę fidei, quam sacro Romano Imperio, et Sanctę Aquilejensi Ecclesię, nobilique Federico Comiti in Ortemburgo in Patria, et Dominio Forojulij Vicario per nos constituto, invicto animo, et mentis robore ostenditis. Nam quid pretiosius fide, quidve in inceptis perseverantia, quę ex claris viros reddit clarissimos? Nil profecto sanctius, ex quibus, et multis alijs in vos concurrentibus virtutum meritis, quantum vos judicemus cōmendabiles, quantumque nos exuberemus ad grates longum presentibus enarrare,

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

enarare, cumque non qui inceperit, sed qui perseveraverit, hic Commendabilis est, et Dignus. Propterea fidelitates vestras hortamur, quatenus velitis ad conservandam famę vestrę integritatem, in cōstantia erga Sanctam Ecclesiam Aquilejensem, et prędictum Federicum ejusdem Vicarium Generalem exhibitę, et probatę fidei persistere, et ad rebellium subjectionem nobis, dictęque Ecclesię, et ejus Vicario Generali vestras vires adjungere, quod a vestro iam simus mentis affectu, et firmo proposito non ambigimus dependere, et sicut hucusque fuistis ladabiles fidelitatis, et constantię actores, studeatis usque ad felicem creationem, et promotionem Patriarchę, per SS.mum in Xto Patrem et DD. Ioannem Sacrę Romanę, et Universalis Ecclesię Summum Pontificem Dom. Nrum Rmum ex nostra voluntate et dispositione de persona utili, et circumspecta fiendam; Sic deinceps in fidelitate debita, et laudabili perseverantia persistere; pro ut spes et fiducia nostra tenet, quod Ini-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

tio acceptior finis respondeat; vosque per sequens capaces effici Mereamini nostre Regie gratitudinis et amplioris dilectionis. Dat: in Temespurch. 14 Junij Regnorum nostrorum anno Vngarie &c. Romanorum vero &c. His rebus ita se habentibus, Burcardo Zebestano pro Austriacis suis, et Vtinensibus ad procurande, iterum usque ad vigesimum diem Novembris, inter predictas partes inducie pacte sunt. Zebestanus vero substituto Ioanne Mengam Canonico Triscelnense, pro Vtini locumtenente, ad Austrie Principes Secessit, cumque inducciarum finis instaret, Vtinensis Locumtenens predictus, per litteras Tulmetinis, Ventionensibus, et Glemonensibus, dedita opera exaratis, treguarum prorogationem postulavit, pro ut ex litteris patet, quas hic non ad vem apponendas fore duxi. Ex his enim, Venetorumque etiam Oratorum litteris clare patet, et colligitur Civitatem Austrie, Glemonam, Ventianum, et Tul-

metium

medium, licet Ortemburgium Comitem tamquam Patriarchalem Vicarium acceptaverint, nunquam tamen sui iuris esse destitisse, pro ut ante illius adventum, ipsa Oppida fuisse demonstravi, semperque eedem Communitates, ea quę tam ad pacem, quam ad bellum pertinere arbitrabantur, tamquam liberas nomine proprio tractasse usque ad Patriarchę creationem, non autem ad ipsius Ortemburgij nutum, pro ut alia Oppida fecere. Litteve sunt huius modi. Mon.di et Mag.ci Vivi. Memores vos esse non dubito, qualiter in negotio induciarum per Nob. et eg.m Militem D. Burcardum de Gobestan inter partes hujus Patrię, ad viginti dies factorum, prędicto Domino Burcardo propositum fuerat, quod esset spes prorogationis ad tempora, induciarum earundem Longiora. Cum igitur terminus induciarum presentium appropinquet, prędictus D. Burcardus hic me constituit locum suum tenens autem, quousque revertetur ab Ill.mis D.D. Ducibus Austrię gratiosissimis:

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Dominis meis, quibus ibat locuturus de modo pacificandi, et Comiti Patriam in statu tranquilliori, et sibi quoque hodie scripserim, petens ab eo melius informari, nequeo tamen in tam brevi spatio propter loci distantiam super hujuscemodi contracta, responsum habere. Quare Supplico Mag.co VV.ris instancia qua possum, quatenus supra prorogationem Induciarum predictarum literis vestris per latorem presentium me certiorem facere dignemini, ne forte finitis inducijs presentibus, per partes hinc inde quid incomodi inferatur, cujus revera auctor esse non cupio. Pacis etenim, et tranquillitatis diligens executor esse mallem, quam belli, et discordie seminator. Dat: Vtini in Castro Patriarchali 12 Nov. anno Dñi 1411

Sed Philippi Florentini, Sigismundi Imperatoris Prefecti, ad Patrie fines adventus cum duodecim Boemorum, et Vngarorum Equitum millibus, omnem pacis abstulit mentionem, ad quem Foroiulienses,

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

ses, superioraque Oppida, quam primum ~~[illegible]~~ Forum Julij ingressus est, auxiliariaque militum subsidia, omnisque generis tormenta bellica, ad Oppidorum expugnationem pertinentia, transmisere. Is accepta auxiliaria manu, ~~[illegible]~~ Utinum obsedit, omnemque adhibuit diligentiam, ut dempta Civibus quacumque subsidij spe, per deditionem res ad exitum perduceretur. Nec sententia fefellit, Utinenses enim, cum per dies aliquot, Gebestani adventum, Austriacorumque Principum auxiliarias copias, frustra expectassent, Philippo Comiti, eos Sigismundi Imperatoris, et Aquilejensis Ecclesiæ nomine acceptanti, se suaque omnia dedidere. Sed Tristanus Savorgnanus, pluresque ejusdem factionis Cives, ad primam deditionis mentionem, ad Venetos, quorum semper partibus studuerant, aufugerunt, quorum bonis a Philippo publicatis, Savorgnanum vi captum deleri iussit, et ultra Tiliaventum eductis copijs, Portugruarium, Buffoletum, Sacilumque faciliter expugnavit, cætera enim Oppida eius partibus favebant.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Dum vero Austriaci Duces Vallem Cadubrij aggressi fuissent, quibus Julmelini amicitie, et propinquitatis iure 300 pedites in auxilium miserant, Philippus expugnata Soravalle, Bellunensem quoque Civitatem obtinuit, indeque Castrum Botistani devicit. Veneti interim ad primum Philippi in Patriam adventum, tam pro locorum suorum conservatione, tum etiam Tristani Savorgniani precibus, collecto sex Equitum, octoque peditum millium exercitu Carolo Malatesta Prefecto, ut Ungarorum insolentiam reprimerent, ac Patrie fines se contulere, et Condignanum ui summa aggressi, expugnarunt, cumque plurimis ultra Tiliaventum illatis damnis, Dignanum usque pervenissent, ibi a speculatoribus cognoscere Philippum, audito eorum adventu, Cadubrio obsidione liberato magnis itineribus in Patriam reverti. Quare ne in media hostium regione, cum Philippi exercitu decertare cogerentur, iterum trans Tiliaventum se receperunt, cumque in Gatensi comitatu pervenissent,

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

sent, Vngarorum, Boemorumque exercitum non longe adesse nunciatum est. Carolus igitur ingentis vir Animi, cum sine magno impedimento prosequi non posset, et neque eundi, neque standi sine discrimine modum esse videt, instruit aciem, impedimentis ex ea remotis; instruuntur contra et hostes, et animis, et viribus pares, ut dextrum cornu Vngari, Sinistrum Boemi, medio vero locum Forolulenses copiæ tenerent. Vngari tot elati Victorijs incredibili impetu hostes aggrediuntur, multisque eosis in fugam conjiciunt, dumque eos undique premunt, et longius aliquantulum abducti, Venetorum impedimenta procul ab armatis, sine presidio, sine munimento stare conspiciunt, aviditate prede eo impetum faciunt. Interim Malateste, qui in dextero sui exercitus cornu Boemorum equitum instantium, vim fortiter sustinebat, trepidus Nuncius, aliorum militum fugam, et impedimentorum attulit direptionem, is tanta rei notitia comotus [illegible]

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

~~se contulit~~ accepto electorum militum valido
presidio, ad aliam exercitus partem se contulit, om-
niaque timoris plena invenit. Militibus tanti viri
adventu illata spe, ac reintegrato animo Surmatiu
ad eum conveniunt cumque Maiorem partem col-
legisset, videtis ne inquit hostes preda detentos, et
vestris impedimentis hęrentes? aggredimini eos, ac-
ceptumque dedecus, virtute delete, certam enim vo-
bis victoriam polliceor; nec fefellit consilium, nam
impetu facto in Vngaros, eos, ut evenit secundis
rebus, in-venere vagos, inter predandum dispersos,
nanos equis insidentes, et paucos quibus ferrum
in manu sit, ut Vngari prius victores, passim
cesi sunt, cum neque coeundi in unum, nec ar-
ma capiendi spatium daretur. Dissipato Vnga-
rorum equitatu, Carolus circumductis a tergo mi-
litibus, Boemorum equites adoritur, et novus factus
clamor, terruit hostium animos, et in fugam con-
vertit, adeo ut magna Boemorum, et Forosi

lentium

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

lensium pars ab insequentibus sit cesa, captoque
Nicolusio comite Cratensi pluribusque non ignobi-
libus viris, non prelij cedisque finem fecit. Philip-
pus cum in eo certamine periti duces, militisque
officio functus esset, haud territus insperata clade,
exercitus reliquias colligere, quanta poterat dili-
gentia, conabatur. Boemi vero, Vngarique Mili-
tes, desperatis rebus, in casum precante, lachri-
mantegue duce, noctis silentio, castris excessere
Domum contendentes, quos postea Philippus, po-
sitis prius peditum reliquijs tutis in locis, neces-
sitate coactus, subsecutus est. Non ignoro nonnul-
los esse, qui Philippum auro corruptum a Patria,
se infecta, recessisse scribunt, eumque postea pro-
ditionis huiusce causa, Sigismundi mandato, ine-
jus ore auro liquefacto immisso perijsse. Attamen
Ioannis Cratę comitis litterę Julmetinis con-
scriptę predicti certaminis fidem faciunt, Philippumue
a militibus ignave destitutum invicte se in Canno-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

niam contulisse; sed et Ludovici Teclij Druis, qui postea ad Patriarchatum assumptus est, pariter litteræ, in quibus Julmetinis Sigismundi in Patriam adventum, significat, clare demonstrant eumdem Philippum, cum Imperatore iterum Forum Julium petisse, pro ut et Julmetini Oratores ad Sigismundum missi, affirmant in eorum relationibus, se pedictum Philippum inter proceres vidisse. Veneti, tanta victoria, licet non incruenta potiti, mille enim et ultra in prima aggressione ex eorum militibus occidere, et non pauci vulnerati, Forumiulij magno aggrediuntur impetu, ut omnia timoris plena ubique conspicerentur. Tunc Julmetini posito prius ad Tavatij Lacum; qua iter in eorum Provinciam hostibus patebat, valido militum presidio, Pulcenicum Fontanio Comiti postulanti, quinquaginta, Oppido S.ti Danielis octuaginta, Ventionensibus octuaginta, Glemonensibus centum quinquaginta.

Spilimbergij

Spilimbergy sexaginta milites eodem tempore in subsidium misere. Ventionensibus iterum ducentos alios pedites concesserunt, quos omnes cessante belli suspitione, gratias agendo reddidere, pro ut ex eorum litteris patet. Veneti vero cum citra Tiliaventum, Palatolum, Muzzanam, Sedianum, et S. Odoricum Lagos, Iricanum quoque castrum expugnassent, exercitum populabundum, primo in S. Danielis, mox in Clamonensium fines duxere, capitaque, et destructa Arlanea, cum omnes circumjacentium locorum fines hostiliter peragrassent, ab oppidum expugnationibus temperatum est. exinde ultra Tiliaventum exercita ducto, Fratting castrum in eo victorię cursu recepere. Mottam quoque oppidum Liquentiæ flumini insidentem, multos per dies obsessum, et opidanorum virtute, paulo post Ludovici Blagni comitis, adventu stodiam cum presidio missi, adventum viriliter defensum Demum illius

Cives, cum sibi omnem
auxilij spem sublatã
cernerent, eidem
per pactionem
tradidere.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Liber Quartus.

Dum tot belli cladibus universa Foriulij Provincia vexabatur Ludovicus Dux Vecchius a Summo Pontifice Aquilejensis constituitur Patriarcha, cujus adventu aliqua pacis, et quietis spes illuxisse videbatur, nam neque Veneti, licet victores, cujusmodi pacis consilia abjecerant, utpote qui semper hujus Provinciæ tum sibi contermine quietem procuravevant, ea presertim ratione, ut Barbaris nationibus, sublato ex ea bello, in eam se conferendi occasio tolleretur. Antistes enim convocato generali totius Provinciæ conventu, expositis damnis, et injurijs undequaque illatis a Venetis, acceptum dedecus resarcire, amissaque Oppida recuperare se decrevisse affirmavit, magna adauctus spe hostium audaciam reprimendi, si omnes unanimiter ad Cõmunis libertatis defensionem conspirarent, adiunctis precipue validis Sigismundi Cæsaris auxilijs, quæ sibi ab illo tum amoris intuitu Comitis Ortemburgij opera,

Suña

suma affinitate sibi coniunctus, perliberter polli-
cita fuisse profitebatur. Perspecta Ludovici voluntate,
omnis conventus quicumque auxilia hilari animo
pro uirili obtulit, et abjecta pacis mentione, omni-
um animi ad bellum inclinare videbantur. Quam-
obrem Veneti, cognita per exploratores Antistitis
voluntate, et quis ab eo, ad ipsorum perniciem
moliebantur, cum Aernesto, et Federico Austriæ
ducibus fedus inierunt, quo facilius Cesaris et
Antistitis conatus irritos redderent, priorique exer-
citui, eodem Malatesta Prefecto, multas alias
copias adjunxere. Paulo autem post octavam Idus
Januarij Cadubriensium Legati Tulmetium adve-
nere nuncianles, Federici Austriæ Ducis exer-
citum conscriptum, armatumque in eorum fi-
nibus juxta Ampetium Lacum consedisse, si-
bique ingens imminere periculum, qua propter
opem ab eis, rebus suis afflictis postularunt.
Tulmetini haud mora triginta peditum subsi-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

diu decrevere, quos sub Daniele Missitino, Nicolao Janisco et Odorico Deciano Prefectis, primo quoque tempore, iunctis alijs Utinentium, Civitatensium, Glemonensium, et Ventionensium auxiliarijs copijs, jusserunt proficisci; hisque omnibus, Antistitis jussu, Daniele de monte, supremo Duce constituto. Cum autem manus istę paulo supra Ampetium essent castramentatę, et inimicorum Audacia compressa est, et a quotidianis incursionibus, quas in Cadubrium facere consueverant, destiterunt. sed parum abfuit, quin post modicum tempus unius hominis insolentia, Forojulienses, et Carni, maximum fuerint recepturi detrimentum. Quidam enim Negronius Pontillius summę inter Cadubrienses auctoritatis Universis eorum copijs pręerat, vir quidem ad belli munera obeunda satis impiger, sed mira arrogantia, inexple taque avaritia prędictus. Huic quoque Cadubrienses annonę pro

totius.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

totius exercitus vsui, curam demandauerant, et presertim ut subsidiarijs militibus necessaria facere importari; sed cum intestino quodam odio Julmetinos prosequeretur, nedum eis locum castramentadi incōmodissimum tribuit; ita ut sub dio esse videventur, verum etiam, quæstum præcipue in cōmeatibus procurabat; nec contentus, quod eis rerum omnium inducere necessitatem, corruptam etiam ac fœdam tantumodo annonam præbebat. Quod cum aliquandiu milites, ductoresque pertulissent, tandem cōmoti, rem Danieli de Monte detulerunt; ut ipse, qui Antistitis iussu universis) præesset copijs, tot, tantisque, et incomodis, et iniurijs consuleret. Verum, sive Negroni consilia ignoraret, seu ipsis se opponere non auderet, rem quotidie differebat, ex quo deterior in dies fiebat Carnorum conditio. Consules quoque ac Vicarius de his omnibus certiores facti, rem primo parvi pendere, mox etiam Carnos milites contemnere, et

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

quodāmodo despicere visi sunt; ita ut elatus Negronus, dum nonnulli palam illius detestarentur avaritiam, immissis in eos satellitibus suis, pluribus confectos vulneribus, semivivos in Castra, ~~destru~~ detrusit. Exasperati, ut par erat, et Prefecti, et milites ultionem moliuntur; quotiesqumque se dederit occasio. Evenit enim, ut tertio nonis Februarij a Negronio in Domo Patri Notarij Cadubriensis Ampetij incolę; universus militum Ducumque conventum convocatum sit, ~~Consilij locum~~ exceptis Tulmetinis, quos ignominię causa accersiri vetuerat. Hi cum omnibus suis Copijs e Castris moventes, Consilij locum adorti, dejectoque Hijppocausti ostio, dum omnes ~~pe~~ timore perterriti, tam repentini impetus exitum expectant, ne quis loco se moveat, edicunt; nullum enim se lęsuros, pręter eum a quo toties publicas, privatesque injurias receperant. Nec mora Negronum comprehendunt,

qui-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

qui se in Consilij potestate futurum, & de sibi objectis rationem redditurum pollicebatur, innumerisque uulneribus confossum, et necatum frustatim conciderunt, indeque protinus recedentes, Vecellium Vecellio Antonium Barnabò, et Petrum Volatium prædictum, uiros inter Cadubrienses primarios, tamquam obsides secum abduxere, mortem minati, si quis iter in Patriam impediret. Hisce cum pignoribus peractis per Cadubrienſium fines, millibus passuum quindecim, ut ad Montem Maurum perventum est, viros illos ad suos remiserunt, ipsique Patrios ad Lares reversi sunt.

Paucos post dies Vecellius, et Antonius suprædicti Cadubrienſium nomine Julmetium applicuerunt, et contra Militum Præfectos, ac milites ipsos in consilio huiusmodi orationem habuisse fertur Vecellius. Militum vestrorum, dum Austriæ exercitus nostris finibus insedisset, præsidium postulavimus, illudque a vobis Julmetini cives, cum vestram no-

biscum salutem conjunctam esse noscevetis, libenter prestantibus, multo tamen vestro malo recepimus. Vt enim primum ad nos pervenere, sive sua pervicaci natura ducti, sive a suis Prefectis corrupti, nulli obtemperantes, leviter, otiose, negligenter, contumaciter omnia agere ceperant, ullo pudore, nec metu coercente. Negronus Contellius concivis noster, nostrarumque gentium Prefectus, vir et consilio, et manu promptus, quantum nobis eorum pertinacia detrimenti, propter hostium propinquitatem subsequi poterat, facile prospiciens primo levius admonere, mox cum nihil proficere cognouisset, asperius aliquanto, minis etiam additis, ut rerum status exigebat, cum eis agere cepit. Quare ingens in illum vestrorum pedi tum odium exortum est, ceterorum militum ~~illum~~ seditionem concitare conati sunt, sibi ab eo cõmeatum prę alijs cariorem, corruptumque ac fędum tradi, ut quętum faceret conclamantes.

Sed.

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

sed cum penes illos, qui viri illius integritatem, probitatemque cognoverant, nihil proficerent, ~~nihil~~ eorum maledicta, nullamque sibi fidem prestari videssent, eo crevit effrenata audacia, ut Tertio Nonis Februarij, in ipso Consilij loco, nobis omnibus (proh: dolor!) spectantibus, Negronum predictum crudeliter necaverint, injectis insuper in nos impijs manibus tanti viri sanguine aspersis, vinctosque ad montem usque Maurum deducentibus, ubi pluribus affectos injurijs, tandem dimiserunt. O efferatam audaciam! o facinus gravi pena puniendum! Has igitur publicas, privatasque injurias prosecuturi, ad vos Julmetini missi sumus, ut audita vestrorum militum, socialis fidei violatione, scialis quoque, hec omnia cum manifesto dubrij periculo, nec minori vestro dedecore perpetrata fuisse. Nec ideo nunc a vobis, tam nefandi facinoris vindictam postulamus, quod tunc vel animus, vel vires ad ulciscendum injuriam nobis defuerit; sed quia inconsonum

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Sanctę societatis legibus videbatur, etiam lacessiti, in eos desęvire, qui nostrę fuerant a vobis cōmissi fidei. Instans inimicorum acies distulit ultionem in tempus, donec sublato ipsorum timore, causam istam ad vos deferendi, ac de atroci crimine conquerendi facultas data esset. Quapropter hoc a vobis Dulmetini petimus, enixeque postulamus, ut tanti facinoris auctores, debita pœna afficiantur. Quid enim fide publica religiosius? Quid Societate Sanctius? Quid Magistratibus inviolabilius esse potest? Hos tamen immanes homines, nec vestrę fidei religio, nec initę Societatis Sanctitas, nec publici muneris reverentia a tanto potuit facinore divertere, quin et socios, quos publico edicto tuendos acceperant, desererent, et quantum in eis fuit hostibus proderent, et supremi Prefecti sanguine consilij sedes turpiter cruentarent. Quod si tunc hostes in tanta rerum omnium confusione nos et presidio

vestrorum

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

vestrorum militum destitutos, et Prefecto, viro fortissimo orbatos, aggressi essent, actum profecto fuisset de Salute nostra; sed quos sociorum proditio destituerat, hostium error, et ignorantia salvos fecit. Non ignoramus plura illos in Negronum crimina ab ijs dem pro exculpatione sua ficta, et adinuenta retulisse, quorum nihilominus falsitas, si ea quae decet diligentia, huius rei veritatem ~~veritatem~~ inquiretis, facillime patefiet, et illius hominis innocentiam ceteri Militum ductores demonstrabunt. sed si quod dignum animadversione, in illos Negronus admisisset, non tamen ipsos deceat milites in Sociorum Prefectum arma illico stringere, illum que indicta causa interficere, cum id ne quidem ipsis Prefectis in Milites, si forte quidquam culpabile puniendumue perpetraverint, inconsulto facere liceat. Facinus hoc, militari disciplinę incongruum, humanis, divinisque legibus contrarium, atrox, immane, ferum Singulari punitione dignum, prorsus

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

censendum est, ne imposterum militum animos obrepat pessimi imitatio exempli. Vos igitur, cum vestri mitites, nostri presidij causa missi, omnium-que rerum, et consiliorum participes effecti, eos quos tueri debuerant, non solum deseruerint, sed etiam prodiderint, et oppugnaverint; nunc demum cognita veritate, quod ad vestram famam, existimationem, salutemque cõmunem pertinet, prospicite, atque consulite. Postquam Vecellius dicendi finem fecit, Daniel Missitinus, qui tunc consilio aderat, jactis à Saniseo, et Deciano in eum oculis, ita respondisse fertur. Si eamdem Cadubrienses diligentiam, ad reprimendum singularem sui Prefecti temeritatem, et improbissimam, inexplebilemque cupiditatem, nec non ad repellandas varias illius in socios de ipsis optime meritos injurias, adhibuissent, qua in tam calumniosa accusatione instituenda uti videntur, profecto nec ipsi, ò cives eorum,

BIBLIOTE

à quibus toties defensi, et conservati sunt, salutem ingratissime impugnarent; nec nos pro ~~imbissimi~~ improbissimi hominis nece, apud vos causam diceremus. Nulla est enim in universo Foroiulio Civitas, non Oppidum, non Castrum ferre est ullum, quod non hujus Calamitosi belli tempestate vestrorum à nobis peditum, subsidium petierit, et acceperit, pluraque ex eis suę libertatis conservationem, vestrę Castrorumque militum fidei acceptam referunt, quos quidem semper plurimis laudibus per litteras ornatos ad vos remisere, quę posteris etiam tum vestram in Provincia conservanda diligentiam, tum vestrorum militum fidem, et fortitudinem demonstrabunt. Hunc primum, non illorum quippe errata, nihil ~~eis~~ enim ab eis, nisi pro publici, privatique honoris conservatione actum est, sed illorum, ad quos tuendos missi fuerant, perfidia effecit, ut eorum accusationem audiatis; quamquidem animadverti in duas divisam esse partes, qua-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

rum altera segnitiem nobis, militię, laborisque detrectationem accusatores obijcere ausi sunt. altera uero egregij eorum militum Prefecti obitum deplorarunt, atque harum duarum partium prima illa, quę grauissima esse debebat, ita fuit infirma, et leuis, ut illos lex magis accusatoria, quam uera dicendi facultas aliquid in nos dicere coegerit. Prospicite autem, o Ceues, quanta sit innocentię uis, in utramque partem uidete, quo descendam, quam longe a defensorem consuetudine, cautioneque discedam! omnes fere Foriulij ciuitates pro uiribus Cadubriensibus contra Austriacos Duces militum presidia misere, pluresque omnibus rebus ex Vniuersa Prouincia fortissimi militum Prefecti, ceterique honestissimi uiri interfuere, qui militum uestrorum uel uirtutis, uel ignauię testes esse potuerunt, cum eorum uerbis hoc dico, idque non temere confirmo, fides enim una alicuius militum Prefecti profera-

tur,

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

tur, in qua vestigium sit aliquod, ex quo nostra, militumque vestrorum ignavia cognoscatur. Vnum ex illo Prefectorum militumque numero testimonium fide dignum producant, qui eorum in hac parte confirmet accusationem, vere ab eis accusatum esse concedam. Profecto multos, o Tadubrienses, satis idoneos testes, & conscios videtur fortuna ipsa esse voluisse earum rerum, que apud eos a nobis geste sunt, quem ex tanto honestissimorum hominum numero testem ignauie nostre producere potestis? Quis ex numero, qui vobis auctor placeat, eo nos jam laudatore utemur, & teste. Dubitabitis igitur adhuc, o Itures, quin id, quod ab initio uobis proposui, verissimum sit, non vestrorum militum errata, sed accusatorum perfidiam in causa esse, ut hanc in eos accusationem audiatis! Nonne vobis videntur isti maledici potius conviciatores, quam vehementes accusatores? Quoniam itaque videtis, & cognoscitis, qui nos quomodo, & quam

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

61

ob rem oppugnent, statuite nunc, utrum vobis hac
in parte militum vestrorum, tot ies probate exe-
plorateque fidei, et virtuti credendum sit, an ac-
cusatoribus ipsis, quibus nec per iracundiam fides,
nec propter infidelitatem honor habendus est.
Venio nunc ad egregium eorum Militum Pre-
fectum, quem quidem, quo nomine appellem
nescio. Si enim eum Auarum, fraudulentum,
audacem dixerim, et perfidiosum, uereor ne,
aut grauioribus utar verbis, quam fert natura,
aut leuioribus, quam causa postulat. Quid
enim tam inhumanum, tam immane, tam ferum,
quam eis, a quibus beneficium receperis, ne dum
parem gratiam referre, sed etiam malefacere?
nunquid autem audebunt accusatores isti, licet
impudentia sint predicti singulari, id negare, quod
omnibus palam est, Negronum scilicet illum,
ne dum nos, militesque nostros, qui ea dubium
pro illis sanguinem effundere, vitamque ipsam
exponere.

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

exponere parati, accesseramus, in hyeme sub dio pernoctare coegisse, verum etiam nefariam in cõmeatibus, improbissimi quæstus rationem nobis cum excreuisse, cariora omnia, ac eadem corrupta, et fœtida nobis exponendo; ita ut fuerit militibus nostris, propter sociorum auaritiam, inedia pereundum, nisi ipsimet Saluti suæ consuluissent. Quid hoc autem ne dum uniuerso illo exercitu, Præfectisque omnibus, sed toto etiam Tadubrio clarius? Quid indignius? Quid manifestius proferri potest? Illius autem hominis improbitatem, quam fieri potuit, dissimulauimus, sed cum in dies in deterius dilaberemur, rem Danieli de Monte, qui Forojulensibus copijs præerat, detuli, cum eque instanter egi, ut Negroni, si fieri poterat, compesceret cupiditatem, et ut ne quis de hac re, inter socios tumultus oriretur, prouideret. Egit, o Ciues, quam potuit accurate, ut eum ad meliorem frugem restitueret, quod quidem ipsius Danielis litteræ ad uos publice conscriptæ attestantur. (Desunt hic multa deperdita Carta.)

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Placet ne uobis Tadubrienses ita geri Magistratus? Aliter profecto, et ut cetera prudentissime statuit Solon, qui Plebeis, tarda Magistratibus, et populi Gubernatoribus uelocia Supplicia constituit; existimabat enim ab illis quouis tempore sumi posse penas, his autem moram ultionis non admittendam; Iratis nihil ominus tolque affectis iniurijs, nil repentinum, nil impetuose agendum esse duximus; Sed uobis quam primum hęc omnia significare, ut quidnam in hac re nobis agendum esset decerneretis; ita ut unusquisque facile perspiciat illinc ab initio cupiditatem pugnasse, et audaciam; hinc autem veritatem reluxerat restitisse. Sed uicil demum incredibilem nostram, nostrorumque militum potentiam, una hęc singularisque illius hominis nequitia, quę nec a nobis sine perpetua infamia dissimulari, nec sine scelere ullo modo pati poterat; Dum enim,

nonnulli.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

nonnulli milites viri palam damnarent avaritiam, tantus repente furor, scelevis, et audacię comes, effrenatum Negroni animum oppressit, ut in eo nil mali expectandes, quam plures suę nequitię satellites immittens, pluribus affecit vulneribus, et vitę periculum subire coegerit, nisi plures, qui supervenerunt Plemonę Ventionique milites, eorum impetum excepissent, à quibus semivivi milites vestri, ad nos relati sunt. O consuetudo peccandi libera, quantam habes jucunditatem in improbis, et audacibus, cùm pęna abfuit, et licentia consecuta est! Ęgre fateor, o Cives, militum vestrorum impetum continuimus, ne illico in Cadubrienſium catervas arma paravent, sociorumque suorum injurias vindicarent, ita ut magna hinc inde Cades subsequi potuerit, nisi unius hominis mors innoxios à cędę preservasset, cujus quidem pęna licet justissime, nimis tamen tarde sumpta, et vestrorum militum existimationi consuluit, et

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

libevum eisdem ad vos redditum reservavit. Si enim poterat Negronus per vim, et scelus, quod libebat, et quot poterat, id audeva, quid nobis erat agendum, cujus hominis fides imploranda, aut quomodo, illo vivo, ad vos milites incolumes reducere potuissemus? Quamobrem cum hec esset nobis proposita conditio, ut aut iuste, pieque tot injurias ulcisceremur, militesque nobis commissos servaremus; aut, verbe indigneque omnes moreremur, injurias ulcisci, quam ullo modo emori ignominiose, satius esse duximus. Hunc autem hominem quisnam, his rebus cognitis, circumvenium dicet, aut indigne interfectum? aut propter illius necem, societatis a nobis iura esse violata? Nunquid ~~ullum~~ ullum ab eo Sociale in nos officium prodijt? aut non potius universa illius consilia scelus, vim, latrocinium, omnia denique, preterquam ius, quam officium, quam probitatem continebant? Enim vero cum non ge-

nus

nus aliquod amicorum, et hostium sit, sed e factis horum utrumque censeantur, ac eos, qui hostilia faciunt, per hostes ulcisci, lex liberum faciat, nobis profecto, hominem illum, qui uos toties contumelia affecerat, cujus aculeos prudentes, ac boni viri difficillime patiuntur, fame postea, inedia, et gladijs demum ipsis occidere conatus est, impune interficere potuisse dicendum est. Hęc sunt, quę a vobis pro publici privatique nominis conservatione acta sunt, quod licet non sine scelere, nec sine perpetua, vestraque infamia, omitti potuerint, non tamen à vobis Civica Corona, tot Civibus uestris conservatis, Romanorum more donari postulamus. Sed ut vim tantam à nobis, sceluroque à corpore, a capite, ac vita demum ipsa, cum illius improbissimi hominis nece impune liuerit propulsare; demumque hoc vobis persuarum esse cupimus, grati populi esse premijs afficere benemeritos de se Cives, virorum autem fortium, ne suplicijs quidem ullis

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

moveri, ut fortiter eos secisse peniteat. Mysitini orationem audientium fremitus subsecutus est. Remotis autem alijs, Consilij sententia hæc fuit, ut per judices, omni diligentia de hac re inquiratur, qui postea de statu causæ Consilio referant, a quo æqua lance, quod æquitas, et iustitia postulaverit, decernatur; sicque Cadubrienſium orationibus responsum est. Sed has civiles controversias, publice Forijulij res in aliud tempus distulerunt. Sigismundus enim Imperator cum m. equitum. 8. vero peditum millibus, Provinciam ingressus, Arrium Castrum obsederat cui Julmetini Antistitis iussu, pedites suos, et bellica instrumenta ad Vrbium expugnationem necessaria contulere. Paulogue post, capto Arrio, dejectis undique Venetorum copijs, Cæsaris exercitus eodem Philippo Florentino Duce, omnia Forijulij Oppida, Castraque prius a Venetis devicta, recuperavit, et ductis ul-

tra.

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

tra Liguentiam copijs, Mottam oppidum, eidem flumini insidens, obsedit, in quo Venetorum presidium residebat. sed cum 14 Kal. Augusti, sex militum Venetorum millia, qui pro tollenda Motte obsidione, adveniebant, in hostes inopinanter incidissent, factaque tumultaria pugna, in qua ex Venetis quamplures cecidere, reliqui fugam arripuissent, Cannones, recuperato oppido, pari facilitate cetera quoque omnia, paucissimum usque recepere. Quare Veneti Carolum postea Malatestam cum valido exercitu hostium, conalibus obiecerunt, quicunilando potius, quam aperte dimicando, eorum insolentiam, ne ulterius progrederentur, continebat, ita tamen ut eos sepe captata occasione, per agros nullo ordine vagantes, male affectos, pedem referre cogeret, et ~~assiduis~~ assiduis concertationibus valde attritos redderet. Demum Sigismundus Belli tedio affectus, et Concilij Generalis, quod antea constantie indixerat,

et inchoaverat, perficiendi cupidus, Tomę Moceni-
go, et Antonio Contareno Venetorum Legatis, Ter-
gesti, quo ipse multo ante se contulerat, sub fi-
de Regia ad se uocatis, quinquë annorum
inducias indixit. Hujus postea Cęsaris opera,
et diligentia Constantiense Concilium perficitur,
in quo fides Christiana, quę jam multis annis
ferre titubare uidebatur, fortiter resurrexit, in
eorum enim dispositis alijs pro Pontificatu
contendentibus, Martinus V. qui prius Columna
dicebatur, Pontifex electus fuit, et ita Scisma
pessimum annorum fere 40. finem habuit,
ibi quoque plures hęreses damnatę, et duo Hę-
resiarchę Joannes Hus, et Hieronimus com-
busti sunt, pluraque alia ad Christianę fidei
unionem pertinentia, pij istius Cęsaris ope-
ra, instituta sunt. Exacto induciarum tem-
pore, bellum iterum hinc inde restauratum
est, et Anno Domini 1418. quinto Idus Maij,

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

Philippus

Philippus Arcellius cum Venetorum copijs Seradal-
lem aggreditur, et cum altera ex arcibus edito loco
sitis expugnat. Qua re cognita, Christophorus Lucane-
us ultra Tiliventum ab Antistite Locum tenens con-
stituitur una cum Venceslao Spilimbergo, et Iacobo
Valvasono, facilo recedens cum expedita militum
manu, celeri gradu, Seravallem, et Venetos nihil ma-
li expectantes aggressus, a Boemis adiectus, qui ad al-
terius arcis presidium morabantur, oppidum, et Arcem
captam recuperavit, pluribus ex hostibus interfectis
cæteris uero in fugam conjectis. Et eodem fere tem-
pore, alia Veneti exercitus pars una cum Trista-
no Savorgnano, in qua erant equites bis mille,
Tiliventum penetransivit, et, uastatis undique a-
gris, ad Vtini mœnia se contulit, captisque quam
plurimis, gravi præda onusti milites inde receden-
tes, inter Oppidum S. Danielis, et Lacum ei proximum
castrametati sunt. Quare Tulmetinis, Oppidanis S.
Danielis, Simonii, et Ioanni Florentis, ac Faganiensi

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

bus, ita per litteras postulantibus, sagittariorum pre-
sidium tradiderunt. Hostes uero, cum Antistitis co-
pias Vtino egressas, Ioannemque Colorectum, cum ad-
jacentium castrorum militibus, per exploratores
appropinquare cognouissent, ultra Tiliauentum se
recepere; quorum dum timeret aduentum, Fanhes-
sius Pulcinici comes 40 Sagittarios a Tulmetinis
per litteras petijt, et recepit. Tristanus postea, et
Venetorum milites Carripam Oppidum edito loco
situm, undique prius depopulatis agris, magna ui ag-
gressi sunt, sed Boemi ad loci presidium constitu-
ti, hostes uiriliter exceptos, multis eorum in-
terfectis, multisque pluribus uulneratis, amissa
omni preda ab Oppido recedere cogerunt. Ludo-
vicus ergo Patriarcha tanto se bello viribus
imparem esse cognoscens, ad Sigismundum auxi-
lia conducturus in Pannoniam se contulit, re-
lictis Henrico Concordiensi Episcopo, et Federico
Vuetesteino Foriulij Locumtenentibus. Ubi pos-
tea.

tea anno 1419. Venetorum Exercitus, sub eisdem ductoribus, iterum citra Tiliaventum se contulit, cumque Castrum Paganum, Villabtam, Caporiacum, et Murutium per deditionem recepissent, uastatis prius Colloreti agris, quia Simon, et Ioannes, ac cęteris illius Castri consortes imperata facere recusaverunt, ad inferiora Patrię loca proficiscuntur. Quare Utinenses, timentes, ne Gruarienses ab eis obsiderentur, has Tulmetinis litteras tradiderunt, ut ab eis tam ad Utini, quam Portusgruij defensionem, pręsidium obtinerent. Honorabiles, Prudentesque amici nostri Singularissimi, Salutem optimam, et omne bonum. Dominus Locumtenens, et nos heri mittebamus ad uos, et Glemonenses, et Ventionenses, honorabilem uirum Iacobum Cergneum cum litteris credentialibus, D: Locumtenentis, et nostris; sed quia in itinere ab hostibus aggressus, in fugam arripere coactus fuit, nec audet amplius illuc se conferre; Rogamus ergo amicitias vestras, ut coadunare velitis majorem gentium numerum, pro ut vobis possibile visum

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

fuerit, et precipue Sagittarios, eosque paratos tenere, et casu, quo necessitas incumberet propter hostilis exercitus insidias, nobis velletis, quam citissime subvenire ~~maiorem gentium numerum, pro ut vobis possibile visum fuit, et precipue sagittarios, eosque paratos tenere, et casu quo~~ dum a nobis fueritis requisiti, pro ut et nos eveniente casu, sumus, et erimus ad omnem requisitionem vestram pro virili parte parati. Interim Oratores nostri concordiam procurent, quod Deo dante sequetur, non obstante, quod Civitatenses illam omnino perturbare querant, et solliciti sint ad damna nobis inferenda, pro ut colligere poteritis ex certarum litterarum exemplo suorum Oratorum per nos interceptarum, quas vobis dirigimus presentibus inclusas. Preterea multum solliciti sumus de Portusgruarij statu, quia Oratores nostri nobis scribunt magnum ei periculum imminere, presertim propter instabiles ruratium mentes, qui plures, et potentiores sunt in ipso oppido, quam

Cives;

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Cives; et cum hodie hostium exercitus ad eorum damna iturus sit, petunt a nobis peditum subsidium quod eis mittere sumus, nec dubitamus, quin vos illud idem facturi sitis, quos omnibus in rebus ad Patrię libertatem conservandam, pręceteris promptiores fuisse cognovimus. Valete. Dat: Utini 12 Maij 1419. Decem deputati ad regimen, et consilia, et cõmune Terrę Utini. Veneti conductis ad Portugruarij oppidum copijs, cum admotis undique bellicis tormentis, illud expugnaturi viderentur, consternati oppidani obtentis prius, tridui inducijs, quarta obsidionis die in hostium potestate concessere. et illico extensis tot elatus victorijs, inde recedens, ad Utinum se contulit obsidendum, in quo paulo ante, validum Julmelij Clemone et Ventioni presidium supervenerat. Quare paucis ibi diebus, hostes frustra consumptis, cum nulla fieret deditionis mentio, soluta obsidione, ad Austrię Civitatem profecti sunt, direptisque circumadjacentibus Pagis, cum inter Civitatenses, et

Venetos

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Venetos de Concordia, et unione ageretur, Veneti pro-
pe Quascum Pagum statiua posuerant. Soperiora au-
tem Oppida cum eos per exploratores cognovissent
ad ~~ipp~~ ipsorum damna profecturos, Tulmetini viam
prope lacum Cavatiensem, per quam in eorum Pro-
vinciam patet iter, magno presidio imposito mu-
nivere, Ventionensibus quoque, et Glemonensibus
tradito militum presidio. At multo post Veneti
equites in Prampurginos colles irruentes, omnibus
illis vastatis, captaque, ac depredata Arctanea,
cum nonnullis Glemonensibus extra Oppidum de-
prehensis ad ipsum usque Oppidum cucurrere.
Quare Glemonenses cum Tulmetinorum presidio fa-
cta repente irruptione, hostiles equites aggressi sunt,
et aliquandiu acriter inter eos pugnatum est. De-
mum vero Veneti, locorum difficultate, et hosti-
um multitudine undique in eos confluentium,
pedem referre coacti sunt, non nullis ex eis
vulneratis, tribusque ex equitibus captis. Interim

sexto.

BIBLIOTECA CIVICA UDINE

sexto idus Iulij Ciuitalenses ad Venetos deficiunt, et ab eis in Societate recepti, ea lege, ut Sigismundo Cesari, et alteri cuicumque a Superioribus partibus descendenti, aduersetentur, bonaque omnia Tristani Sauorniani, et ejus attinentium, qui Venetorum partibus studuerunt, restituerent. Quam tandem deditionem Ciuitalenses per litteras tam Vtinensibus, quam Antistiti, et Dulmetinis conscriptas, uarijs artibus dissimulare conabantur. Sed cum omnibus Ludovici partes sequentibus fidem suam suspectam esse cernerent: misso demum 2 Kal. Aug: ad Vtini ianuas tibicine, se publicos Antistitis, et Vtinentium hostes professi sunt. Ceterorum tamen populorum animos rei novitate consternatos, Federici Valentinj, ex Pannonia reditus exhilaravit. Is enim Ludovicum a Buda ciuitate recepisse, cum magno equitum numero. Caucosque post dies adfuturum esse retulit, et demum Ludovicus, octo secum habens equitum millia in Forum-Iulium pervenit, collectisque et superiorum Oppidorum

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

copijs, ad Butinicum agrum consedit, et Civitatenses
obsidere cepit, cujus interim jussu Blatiem viam
ne quod inde Civitatensibus auxilium proficisce-
retur, Tulmetini et Ventionenses destruxere. Sed
cum multis circa Vrbem ipsam consumptis die-
bus, nullam per vim illam, aut deditionem con-
sequendi spes appareret, Thaddeus Estensis cum Vene-
torum exercitu adventum Ludovicus cognovisset, ur-
gente jam frigore, vastatis undique circa Oppidum
edificijs, et arboribus, cum equitibus ipsis iterum
in Pannoniam rediit, majorem, ut ajebat, veris
tempore militum numerum adducturus. Dum
omnium animi suspensi rei eventum expecta-
rent, Antistitis absentiam rebus suis plurimum
conducere existimantes, Veneti cum octigentis
equitibus, et peditibus quatuor millibus Thaddeo
Estense Prefecto Feltrium obsederunt; Quare de
propria solliciti salute Bellunenses propter ho-
stium propinquitatem per Michaelem Millianis

Oratorem

oratorem suum 6 Kal: Martij 1420 a Julmetinis petitum presidium rogaverunt, quibus ipsi omnia ad eorum usum necessaria ere proprio durante bello ministrabantur, eisque Julmetini centum milites sagittarios concesserunt, quorum tamen opera uti non potuerunt; Feltrenses enim gravi pressi obsidione omnique auxilio destituti, paulo post sub Venetorum imperium devenere, et statim exercitus, expugnato quoque Junillavo castro, tanta Bellunum cinxerat obsidione, ut frustra milites nostri ad eos ingredi conati sint. Quare Julmetini eosdem Cadubrium proficisci jusserunt, ita petentibus Erasmo Frisaco Cadubrij capitaneo, et ipsius loci communitate. Interim pridie Kal. Aprilis Civitatenses cum Venetorum presidio castrum Cosaccium aggrediuntur, sed pluribus eorum interfectis et vulneratis presidij virtute re infecta decessere; eodem fere tempore Aloysius, et Nicolaus Strasoldi ad Venetos defecerunt, Thaddeo Estense Venetq Gri-

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

publicę nomine eos in Societatem recipiente, eodem
quo Civitalenses jure fuerunt accepti; et quia Stra-
soldi Sacinium Castrum possidebant pro quingentis
aureis per eos erogatis, actum inter partes est,
ut quatenus Castrum illud Tristani Savorniani ju-
ribus pertineret, Venetorum Princeps hujusmo-
di definiret controversias. Ineunte demum men-
se Majo Bellunum quoque ad Venetos perve-
nit, qui parvo postea negotio Serravallem, et ex-
inde Conegianum, Sacillum castra, et ~~ultra~~ Multa
ultra Tiliaventum Oppida recepere. Moxque ho-
stes ipsi, dirupto prius funditus Prata Oppido,
flumen ipsum transeuntes, cum omnibus co-
piis Vtinum obsidione cinxerunt, dumque
sexcenti Veneti milites, ut se cętero exerci-
tui conjungerent, prope Cordovadum Castrum
pervenissent, a Nicolusio Tratense, Federico
Porliense, Iacobo et Vulvino Valvasonijs, ac Fran-
cisco Prodolonio cum Forojulensibus copijs in fugas

versi sunt.

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

versi sunt, pluresque eorum interfecti. At Vtinenses cum interim undique premerentur obsidione, nullamque auxilij spem in Antistite repositam esse viderent, cujus reditum, licet pluries per litteras requisitus fuisset, frustra tot mensibus expectaverunt, pluresque quotidie mortales pestilentia interierint, omni subsidio destituti, preter eos, quos a superioribus Oppidis milites acceperant, ne sibi postea graviora pati contingeret, si ultimum belli eventum expectarent, pactis cum Venetorum Prefectis induciis, ut eis ad Venetum Principem Legatos suos ad certum diem mittere liceret, se suaque omnia Venetis tradidere. Capto autem Vtino, extensis, recepto prius Tolloreto, et adjacentibus castris, omnes copias ad superiora Oppida conduxit, ut Glemona, et Ventionum omni auxilio spoliati in Venetorum potestatem devenissent. Tulmetium quoque postquam omnia fidei, et gratitudinis augumenta sedata esse viderentur, in Venetorum Patrocinium voluntarie se submisit, servatis tamen privilegijs sibi antea ab Antistibus concessis.

Finis.

BIBLIOT CIVIC DI UDI

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

BIBLIOTECA
CIVICA
UDINE

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE
73

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

PASINI D. ANTONIO

N. 58.